

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ :
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΓΙΑ ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ
ΤΗΣ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ COVID

ΤΣΑΛΟΥΡΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

*Διπλωματική εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την απόκτηση Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης στην Εφαρμοσμένη Οικονομική:*

Διοίκηση Δημοσίων Οργανισμών

Βόλος, Μάιος 2022

Υπεύθυνη Δήλωση

Δηλώνω ότι είμαι η συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι κάθε βοήθεια για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται εντός της εργασίας. Επιπλέον, έχω κάνει σαφείς αναφορές των πηγών (συντάκτη, χρονολογία, εργασία) από τις οποίες χρησιμοποίησα δεδομένα, προτάσεις, ιδέες ή λέξεις, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε είναι παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η Δηλούσα

Τσαλούρη Αικατερίνη

Βόλος, Μάιος 2022

Ευχαριστίες

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις βαθύτατες ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Ζουμπουλάκη Μιχαήλ, Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την πολύτιμη συνεργασία που υπήρχε κατά την περίοδο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, που αντικατοπτριζόταν με τη σημαντική βοήθεια και καθοδήγηση που μου παρείχε, καθώς και για τις πολύτιμες ακαδημαϊκές γνώσεις που μου προσέφερε.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και την οικογένειά μου, που σε όλη αυτή την περίοδο μου παρείχαν υλική αλλά και ηθική υποστήριξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	6
Abstract	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	11
1.1 - Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Κατανάλωσης.....	12
1.1.1 - Εισόδημα.....	12
1.1.2 - Εμπιστοσύνη των Καταναλωτών.....	12
1.1.3 - Αβεβαιότητα.....	16
1.2 - Ιδιωτική και Δημόσια Κατανάλωση.....	19
1.2.1 - Ιδιωτική Κατανάλωση	19
1.2.2 - Δημόσια Κατανάλωση	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΑΙ COVID - 19.....	22
2.1 – Η Πανδημία.....	22
2.2 – Ο COVID - 19 και οι Επιδράσεις στην Οικονομία	23
2.3 – COVID – 19 και Καταναλωτικές Δαπάνες.....	26
2.3.1 – Αλλαγές γενικά στις Δαπάνες.....	26
2.3.2 - Αλλαγές στις Δαπάνες λόγω Πανδημίας.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΚΑΙ COVID - 19	34
3.1 - Διεθνές Εμπόριο την Περίοδο της Πανδημίας.....	35
3.2 – Η Επίδραση της Πανδημίας στον Πληθωρισμό.....	36
3.3 – Επίδραση της πανδημίας στις τιμές των Βασικών αγαθών.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΔΑΠΑΝΕΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ	44
4.1 – Δαπάνες Βασικών Αγαθών στις Η.Π.Α.	44
4.2 – Δαπάνες Βασικών Αγαθών στην Ευρώπη	46
4.3 – Παράγοντες που επηρεάζουν την καταναλωτική δαπάνη σε βασικά αγαθά κατά τη διάρκεια της πανδημίας.....	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	58
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	66

ΠΙΝΑΚΕΣ - ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 2.1 Δείκτης Οικονομικού Κλίματος για τα έτη 2020 - 2021.....	33
Γράφημα 3.1 Ετήσιες μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών, Μάιος 2021	39
Πίνακας 3.1 - Μεταβολές στις τιμές των εξαγωγών	42
Πίνακας 3.2 - Μεταβολές στις τιμές των εισαγωγών.....	43
Γράφημα 4.1 Δαπάνες για φαγητό εκτός σπιτιού σε σύγκριση με δαπάνες για φαγητό εντός σπιτιού	46

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τις επιδράσεις που είχε η πανδημία του COVID – 19 στις δαπάνες των καταναλωτών για τα βασικά αγαθά. Η πανδημία ήταν ένας παράγοντας που επέφερε αλλαγές σε διάφορες πτυχές και τομείς της καθημερινότητας. Επομένως δεν θα μπορούσε να μείνουν ανεπηρέαστες και οι καταναλωτικές συνήθειες των ατόμων και κατά συνέπεια και οι δαπάνες που προορίζονται για τα συγκεκριμένα αγαθά. Με τη βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα της πανδημίας και τις επιδράσεις της να εμπλουτίζεται καθημερινά, προκύπτει ότι οι πολίτες παρουσίασαν μια τάση μείωσης των δαπανών για όλα σχεδόν τα είδη των αγαθών εκτός από την κατηγορία των ειδών διατροφής. Κάποιες από τις αιτίες είναι τα μέτρα περιορισμού – λοκντάουν που εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις των κρατών για την μείωση των κρουσμάτων του ιού, καθώς και η ψυχολογική κατάσταση των πολιτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας και κυρίως εν μέσω των συγκεκριμένων μέτρων.

Λέξεις Κλειδιά

Πανδημία, COVID – 19, καταναλωτής, καταναλωτικές δαπάνες, βασικά αγαθά

Abstract

The present study reports the effects of the COVID - 19 pandemic on consumer spending on basic goods. The pandemic was a factor that brought about changes in various aspects and areas of everyday life. Therefore, the consumption habits of individuals and, consequently, the expenditure intended for the basic goods would not remain unaffected. With the literature concerning the pandemic and its effects being enriched daily, it appears that citizens have shown a downward trend in spending on almost all types of goods except the food. Some of the causes are the lockdown measures implemented by the state governments to reduce the incidence of the virus, as well as the psychological state of the citizens during the pandemic and especially during the specific measures.

Keywords

Pandemic, COVID - 19, consumer, consumer spending, basic goods

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις μέρες μας, ένα φλέγον ζήτημα, το οποίο αφορά ολόκληρο τον πλανήτη και όχι μόνο τους επιστήμονες, είναι η περίπτωση της νόσου COVID – 19. Η νόσος του κορονοϊού 2019 (covid-19) προκλήθηκε από τον κορονοϊό SARS-CoV-2 και αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά στην πόλη Γουχάν, πρωτεύουσα της επαρχίας Χουπέι της Κίνας τον Δεκέμβριο του 2019. Ο SARS-CoV-2 αποτελεί έναν ιό που έχει ως πεδίο δράσης το ανώτερο αναπνευστικό σύστημα των ασθενών. Χαρακτηρίζεται από τα πολύ υψηλά ποσοστά μεταδοτικότητας αλλά και επιπλοκών που προκαλεί στους ασθενείς στους οποίους μεταδίδεται. Έπειτα από την πρώτη της εμφάνιση στα τέλη του 2019 και την σταδιακή της εξάπλωση με τα πολλαπλά κρούσματα σε ολόκληρο τον πλανήτη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) την κήρυξε, στο επίπεδο πανδημίας στις 11 Μαρτίου 2020.

Πέρα από τον κλάδο ιατρικής, που σχεδόν ολόκληρος ο κλάδος ασχολείται με τους τρόπους προφύλαξης και καταπολέμησης της πανδημίας, ο COVID – 19 έχει αποτελέσει επίκεντρο και σε άλλους επιστημονικούς τομείς. Ένας από αυτούς δεν θα μπορούσε να μην είναι και ο οικονομικός τομέας. Οι οικονομικές συνέπειες που έχει τόσο σε επίπεδο καθημερινότητας των πολιτών όσο και σε επίπεδο κρατών είναι εμφανείς, με πολυάριθμες έρευνες να εστιάζουν σε τρόπον επίλυσης και αναγνώρισης των προβλημάτων.

Από την πλευρά της καθημερινότητας, ο COVID – 19 φαίνεται πως έχει επηρεάσει το μέγεθος της κατανάλωσης. Οι ρίζες αυτού του φαινομένου μπορούν να εστιαστούν στο ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19, οι καταναλωτικές συμπεριφορές των ανθρώπων έχουν αλλάξει σε πολύ μεγάλο βαθμό. Αρκετοί είναι οι ερευνητές που μελέτησαν αυτές τις αλλαγές συμπεριφοράς ελεγχμένες επάνω σε διαφορετικούς τομείς της οικονομίας. Μεταξύ των ευρημάτων, εντοπίστηκε μια μετατόπιση των προτιμήσεων των πολιτών και μεταξύ των ατόμων σε υψηλή εισοδηματική κλίμακα. Ενώ, έδειξαν επίσης, πως η πανδημία έχει επιφέρει αλλαγές στις καταναλωτικές συμπεριφορές των πολιτών και ενδεχομένως να κάνουν την εμφάνισή τους μακροπρόθεσμες κλαδικές αλλαγές στην κατανάλωση. (Hodobod et al., 2021)

Σε ακόμη μια ενδεικτική έρευνα σχετικά με τη μείωση της κατανάλωσης στην καθημερινότητα των πολιτών αναφέρεται πως στο δεύτερο μισό του Μαρτίου του 2020

και την έξαρση της εξάπλωσης της νόσου, η κατανάλωση των αγαθών μειώθηκε κατά 30% στα νοικοκυριά των Η.Π.Α.. Με τα μόνα αγαθά που φαίνεται να είχαν αντίθετη πορεία και να ξεφεύγουν από αυτή τη μείωση να είναι τα ντελίβερι φαγητών και τα έξοδα για οπωρολαχανικά. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση αυτή επηρέασε περισσότερο τα νοικοκυριά, τα οποία απαρτίζονται από οικογένειες με παιδιά και αυτά με χαμηλά επίπεδα ρευστότητας. (Baker et al., 2020)

Αξιοσημείωτη είναι και η αλλαγή που παρατηρήθηκε στην κατανάλωση συγκεκριμένων ειδών από την κατηγορία των βασικών αγαθών, όπως η κατανάλωση φαγητού. Σύμφωνα με τους Husain και Ashkanani (2020) και την εμπειρική τους έρευνα, παρουσιάστηκε αξιόλογη μείωση στη καταναλωτική συχνότητα τα άτομα έτρωγαν φαστ-φουντ στην περίοδο της νόσου, όπου σε αριθμούς αντικατοπτρίζεται στο ποσοστό του 82% των ερωτηθέντων. Αντίθετα, υπήρξε αύξηση στα άτομα όπου το κύριο γεύμα τους το ετοίμαζαν οι ίδιοι. Τέλος, σε σχέση με τα ροφήματα δεν παρουσιάστηκε καμία ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στις συνήθειες των ερωτηθέντων.

Η κατανάλωση πόρων είναι επίσης ένα ενδιαφέρον θέμα κατά το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19. Διαφοριστικές μελέτες σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα αποτελούν οι ακόλουθες μελέτες. Οι Geraldí et al., (2021) διαπίστωσαν ότι, μετά από ένα καθολικό λοκντάουν που εφαρμόστηκε σε μια περιοχή της Βραζιλίας, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας από κέντρα υγείας, διοικητικά κτίρια, δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία μειώθηκε κατά 11,1%, 38,6%, 50,3% και 50,4%, αντίστοιχα. Ενώ σε μια άλλη περιοχή της Βραζιλίας, οι Kalbusch et al (2021) διαπίστωσαν ότι η κατανάλωση νερού από τις εμπορικές, βιομηχανικές και δημόσιες κατηγορίες μειώθηκε. Ωστόσο, η κατανάλωση νερού ανά κατηγορία κατοικιών αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Από τα παραπάνω ευρήματα γίνεται εμφανές πως σε παγκόσμιο επίπεδο, η κατανάλωση έχει υποστεί αισθητές αλλαγές κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID και όχι μόνο μεμονωμένες περιπτώσεις χωρών. Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι πως με βάση όλες τις προηγούμενες έρευνες να εξεταστούν οι καταναλωτικές δαπάνες για τα βασικά αγαθά κατά τη διάρκεια της κρίσης του COVID.

Παρακάτω, εξετάζονται στο Κεφάλαιο 1 η σημασία του μεγέθους της Κατανάλωσης, στο Κεφάλαιο 2 γίνεται η ανάλυση των δαπανών της κατανάλωσης και πως επηρεάστηκαν από την πανδημία. Το Κεφάλαιο 3 αναφέρεται στα βασικά αγαθά

και την επιρροή τους από την πανδημία, στο Κεφάλαιο 4 αναλύονται οι δαπάνες των βασικών αγαθών κατά τη διάρκεια της πανδημίας και τέλος, το Κεφάλαιο 5 αναφέρεται στα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη μελέτη. Πέραν από τους τομείς όπου φάνηκε να επηρεάζονται από την πανδημία, όπως είναι η περίπτωση του κλάδου της Υγείας, το μέγεθος που φάνηκε να επηρεάζεται, εξίσου σε μεγάλο επίπεδο από τον οικονομικό κλάδο, ήταν η κατανάλωση των πολιτών, με τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για τον περιορισμό της εξάπλωσης καθώς και του φόβου που δημιουργήθηκε, μείωσε κατακόρυφα το ποσό της κατανάλωσης. Με τα αίτια αυτού του φαινομένου να μην έχουν μόνο οικονομικό αλλά, μεταξύ άλλων και ψυχολογικό χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Η κατανάλωση, σαν μέγεθος, έχει αποτελέσει το αντικείμενο μελέτης ενός υψηλού, σε αριθμό, πλήθους ερευνών εδώ και πάρα πολλά έτη. Αρκετές είναι οι θεωρίες, σχετικά με αυτό το μέγεθος όπως και οι προσπάθειες που γίνονται από τους ερευνητές ώστε να αναγνωριστούν οι παράγοντες που ασκούν επιρροή στην κατανάλωση. Πολλοί ερευνητές αλλά και πολιτικοί βασίζονται πάνω στη συνολική καταναλωτική δαπάνη, γιατί σαν μέγεθος αποτελεί βασική μεταβλητή για την πορεία της ανάπτυξης μιας χώρας. Ακόμη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως ένα μέσο πρόβλεψης των οικονομικών προοπτικών μιας χώρας. Για το λόγο αυτό, θεωρείται σημαντική για τους αναλυτές που ασχολούνται με τα μακροοικονομικά μεγέθη και την μελέτη τους, η κατανόηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς μιας χώρας.

Το μόνο που μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα, είναι ο βαθμός δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές, στην προσπάθεια τους για τον εντοπισμό των συγκεκριμένων παραγόντων και γενικότερα των δαπανών που σχετίζονται με την κατανάλωση των νοικοκυριών. Αυτό συμβαίνει λόγω της συμπεριφοράς καθ'αυτού των νοικοκυριών και στο που θα στοχεύσουν να εστιάσουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες. Κάτι πάνω στο οποίο έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν επιρροή πληθώρα παραγόντων που προέρχονται από διάφορες κατευθύνσεις. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες μπορεί να είναι είτε έμμεσου είτε άμεσου χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα το εισόδημα του νοικοκυριού, η ανοδική πορεία των τιμών για υπηρεσίες και αγαθά. (Muzindutsi & Mjeso, 2018)

Από τους πρώτους που ασχολήθηκε με την έννοια της κατανάλωσης και προσπάθησε να αποδώσει μια θεωρία για αυτή, ήταν ο Keynes και γενικότερα όλη η Κεϋνσιανή σχολή που ακολούθησε. Σχετικά με τους παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωση, ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στο εισόδημα, όπου σε μια αύξησή του, για κατανάλωση χρησιμοποιείται μόνο ένα μέρος του. Ενώ, συγκριτικά με το μέγεθος της συνολικής κατανάλωσης σαν ποσοστό του εισοδήματος, όταν συμβαίνει αυτή η αύξηση του εισοδήματος, μειώνεται. (Keynes, 1936) Πέραν όμως από τον Keynes, σχετικά με την κατανάλωση και την θεωρία της επίδρασης του παράγοντα εισοδήματος, ασχολήθηκαν και άλλες σχολές οι οποίες ανέλυσαν νέες και διαφορετικές θεωρίες με πρωτοποριακές απόψεις σχετικά με τις καταναλωτικές συμπεριφορές.

1.1 - Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Κατανάλωσης

1.1.1 - Εισόδημα

Ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την κατανάλωση είναι το εισόδημα. Η σχέση μεταξύ κατανάλωσης και εισοδήματος έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για πλήθος επιστημόνων, εδώ και πολλά χρόνια. Από τους πιο αξιόλογους τρόπους για να μπορέσουν να μετρήσουν αυτή τη σχέση είναι οι εισοδηματικές ελαστικότητες της ζήτησης. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατόν να καταγραφεί πως μια αλλαγή στην κατάσταση του εισοδήματος μπορεί να επηρεάσει τη ζητούμενη ποσότητα. Μερικές από τις απαιτήσεις για αγαθά παρουσιάζουν θετική σχέση με το εισόδημα των καταναλωτών, δηλαδή μια αύξηση του εισοδήματος θα επιφέρουν μια αύξηση και στη ποσότητα του αγαθού προς κατανάλωση. Αντιθέτως, υπάρχουν και κάποιες κατηγορίες αγαθών, όπως τα κατώτερα αγαθά, όπου παρουσιάζουν εισοδηματικές ελαστικότητες που είναι αρνητικές. Αυτό σημαίνει ότι όσο αυξάνεται το εισόδημα δεν συνοδεύεται και από μια αύξηση της ποσότητας κατανάλωση των συγκεκριμένων αγαθών, αλλά απεναντίας υπάρχει μείωση. (Dilek & Çolakoglu, 2011)

Σε γενικές γραμμές, με βάση μελέτες, έχει παρατηρηθεί ότι με την ανάπτυξη των σύγχρονων οικονομικών και του βιοτικού επιπέδου, συνάγεται και μια αύξηση των μεγεθών της κατανάλωσης και του εισοδήματος. Πιο συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις που εξετάζονται χώρες με υψηλό εισόδημα, το καθαρό μέσο εισόδημα αναπτύχθηκε με πιο γρήγορους ρυθμούς από το επίπεδο της κατανάλωσης, μετά το 1985. Το επίπεδο της κατανάλωσης συνέχιζε να αυξάνεται διαρκώς με μια εξαίρεση τη κορύφωση της κρίσης, όπου και αυξανόταν με μικρή μείωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Σχετικά με τις χώρες που ανήκουν στην κατηγορία του μεσαίου εισοδήματος, κατά τη διάρκεια των ετών 2003 - 2008, το επίπεδο του μέσου καθαρού εισοδήματος εμφάνισε μεγαλύτερη αύξηση από το επίπεδο της κατανάλωσης, γεγονός που δείχνει ότι το επίπεδο της αποταμίευσης ήταν μεγαλύτερο από εκείνο των προηγούμενων ετών. (Diacon & Maha, 2015)

1.1.2 - Εμπιστοσύνη των Καταναλωτών

Από τους παράγοντες που θεωρούνται από τους πιο ουσιώδης για τον καθορισμό των δαπανών για την κατανάλωση, είναι η εμπιστοσύνη του καταναλωτή. Βασικό κομμάτι για την κατανόηση του μεγέθους και τη χρήση του βασίζεται στον τομέα μελέτης των οικονομικών της ψυχολογίας. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο

τομέα, οι δαπάνες για κατανάλωση συναρτώνται από την ικανότητα του καταναλωτή να αγοράζει όπως επίσης και στο πόσο πρόθυμος είναι να κάνει την αγορά. Η αγοραστική δυνατότητα είναι από τους αντικειμενικούς καθοριστικούς παράγοντες που ορίζουν το ύψος των δαπανών κατανάλωσης ενός ατόμου. Ο παράγοντας της δυνατότητας αγοράς απαρτίζεται από τους χρηματοοικονομικούς πόρους του κάθε ατόμου, όπως το εισόδημα, τα διαθέσιμα περιουσιακά στοιχεία και την πιστωτική ικανότητα.

Το κατά πόσο ένα άτομο είναι πρόθυμο να πραγματοποιήσει μια αγορά αφορά τον υποκειμενικό στοιχείο και βασίζεται κυρίως στην ατομική συμπεριφορά και σε πεποιθήσεις που έχουν τα άτομα για την κατάσταση τόσο των προσωπικών του οικονομιών όσο και για την οικονομία σαν σύνολο. Σύμφωνα με τους ερευνητές της καταναλωτικής συμπεριφορά, τα παραπάνω στηρίζονται στην άποψη ότι το εισόδημα, σαν προσδιοριστικός παράγοντας δεν μπορεί να δώσει όλες τις πληροφορίες που αφορούν τις αλλαγές στην κατανάλωση. (Katona, 1968)

Πολλοί είναι οι ερευνητές που ισχυρίζονται πως η εμπιστοσύνη των καταναλωτών αποτελεί ένα δείκτη που μπορεί να δείξει σε πρώτο στάδιο ενδεχόμενους ρυθμούς ανάπτυξης μιας οικονομίας στο μέλλον, μέσω του καναλιού της κατανάλωσης. Γι' αυτό και μια αύξηση στο μέγεθος της καταναλωτικής εμπιστοσύνης θα πρέπει να οδηγήσει σε υψηλότερα ποσοστά κατανάλωσης, οπότε μπορεί να οδηγήσει και την οικονομική ανάπτυξη σε υψηλότερα επίπεδα. Σε κάποιες από τις μελέτες που εξετάζουν τη σχέση μεταξύ των επιπτώσεων των αλλαγών στο συναίσθημα των καταναλωτών και στις προσωπικές δαπάνες για κατανάλωση παρουσιάζεται μια μακροχρόνια σχέση μεταξύ των δυο. Αυτό δείχνει ότι οι καταναλωτές είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τυχόν πρώιμα σήματα αναφορικά με τους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας στο μέλλον καθώς αποτελούν κομμάτι του καναλιού της κατανάλωσης. (Çelik & Özerkek, 2009)

Ακόμη, άλλες έρευνες που έχουν ασχοληθεί με το κομμάτι της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, εστιάζουν στο κομμάτι της καταγραφής των προσδοκιών των νοικοκυριών για το μελλοντικό εισόδημα και τον πλούτο. Αυτό που δείχνουν είναι ότι τα πιο υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης των καταναλωτών μπορούν να σχετίζονται με μια αύξηση του επιπέδου της κατανάλωσης στο μέλλον. Το ενδεχόμενο αυτό βέβαια, μπορεί να συμβεί εάν η ρευστότητα των νοικοκυριών είναι περιορισμένη, ώστε το

αυξανόμενο εισόδημα να ακολουθείται από αυξανόμενη κατανάλωση ή εάν τα νοικοκυριά ακολουθούν τον εμπειρικό κανόνα να καταναλώνουν ένα κομμάτι του εισοδήματός τους για κάθε περίοδο. (Ludvigson, 2004)

Σύμφωνα με μια μελέτη των Dees & Brinca (2013), γίνεται λόγος για την η οικονομική κρίση της περιόδου 2008–09 διήρκησε τόσο πολύ και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την πραγματική οικονομία, είναι η μείωση της εμπιστοσύνης. Από αυτό προέκυψε και το αντικείμενο της μελέτης τους που είναι η εμπειρική αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ του συναισθήματος για την κατανάλωση και των δαπανών για κατανάλωση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωζώνης. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι ο δείκτης της καταναλωτικής εμπιστοσύνης, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να αποτελέσει ένας πολύ καλό προγνωστικό παράγοντα της κατανάλωσης. Ακόμη, αναφέρουν ότι ο δείκτης εμπιστοσύνης της κατανάλωσης έχει μεγαλύτερη επεξηγηματική ικανότητα για τις καταναλωτικές δαπάνες, όταν οι δείκτες που σχετίζονται με τα νοικοκυριά χαρακτηρίζονται από μεγάλες αλλαγές. Τέλος, υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη ενός καναλιού εμπιστοσύνης όπου μεταφέρει τις διεθνείς διαταραχές, καθώς φάνηκε πως οι δείκτες εμπιστοσύνης των Ηνωμένων Πολιτειών βοηθούν στην πρόβλεψη του καταναλωτικού κλίματος στην Ευρωζώνη.

Με την καταναλωτική εμπιστοσύνη και την προβλεπτική ικανότητα που έχει στην καταναλωτική συμπεριφορά ασχολήθηκαν οι Easaw et al., (2005). Πιο συγκεκριμένα εξετάστηκε εάν το συναίσθημα εμπιστοσύνης της καταναλωτών έχει κάποια προβλεπτική ικανότητα σχετικά με τη ανάπτυξη της κατανάλωσης των νοικοκυριών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του εισοδήματος της εργασίας. Από την ανάλυση των δεικτών της εμπιστοσύνης των καταναλωτών προέκυψε ότι αναφορικά με τα διαρκή αγαθά, η κατανάλωση των νοικοκυριών στο Ηνωμένο Βασίλειο μπορεί να προβλεφθεί. Επίσης, σε μια σύγκριση που έγινε από τους ερευνητές με τους αντίστοιχους δείκτες των Ηνωμένων Πολιτειών, έδειξαν ότι οι δείκτες εμπιστοσύνης των καταναλωτών του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν μεγαλύτερη προβλεπτική ικανότητα της κατανάλωσης για τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Μια αντίστοιχη μελέτη με την παραπάνω είναι αυτή των Kwan & Cotsomitis, (2006) όπου με την ύπαρξη της δυνατότητας πρόβλεψης των δαπανών για κατανάλωση των νοικοκυριών στον Καναδά, από τους δείκτες που αφορούν την εμπιστοσύνη και την συμπεριφορά των καταναλωτών. Η μελέτη τους περιείχε στοιχεία σε εθνικό

επίπεδο αλλά και για τις περιφέρειες της χώρας. Σε εθνικό επίπεδο, οι συνολικές προσωπικές δαπάνες για κατανάλωση μπόρεσαν να προβλεφθούν από τους εξεταζόμενους δείκτες εμπιστοσύνης, όπως και κάποιες υποκατηγορίες που αφορούν δαπάνες των καταναλωτών. Αντιθέτως, όταν οι δείκτες εξετάστηκαν σε περιφερειακό επίπεδο, δεν έδειξαν την ίδια προβλεπτική ικανότητα όπως έδειξαν σε εθνικό επίπεδο. Παρόλα αυτά, από τη μελέτη προκύπτει ότι η εμπιστοσύνη των καταναλωτών είναι ένας αρκετά βάσιμος δείκτης πρόβλεψης της κατανάλωσης των νοικοκυριών στον Καναδά.

Αντικείμενο μελέτης έχει αποτελέσει και η σχέση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών με τις πραγματικές προσωπικές δαπάνες για κατανάλωση και κατά πόσο μπορεί να προβλεφθούν. Για να καταστεί αυτό δυνατό, έγιναν προσπάθειες πρόβλεψης της κατανάλωσης, όπου σε κάποιες από τις περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν μέτρα καταναλωτικής εμπιστοσύνης και σε κάποιες δεν χρησιμοποιήθηκαν τέτοια μέτρα, μέσω ενός υποδείγματος δυναμικών παραγόντων. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν, με ισχυρό τρόπο, ότι στις περιπτώσεις όπου χρησιμοποιήθηκαν τα μέτρα εμπιστοσύνης, σημειώθηκε βελτίωση στην ακρίβεια της πρόβλεψης της κατανάλωσης, το οποίο εκδηλώνεται κυρίως από μέρος των υπηρεσιών. Στην περίοδο 2007 – 2009 και την οικονομική ύφεση που υπήρχε, το συναίσθημα είχε πιο διαπεραστική επίδραση σε όλα τα μέρη της συνολικής κατανάλωσης, διαρκή, μη διαρκή και υπηρεσίες. (Lahiri et al., 2016)

Οι καινοτομίες που αφορούν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών φαίνεται να έχουν μακροχρόνιες επιδράσεις στις οικονομικές δραστηριότητες, όπως η κατανάλωση. Στις περιπτώσεις όπου στις οικονομίες είναι πιθανόν να εμφανιστούν διάφορες καταστάσεις, οι καινοτομίες παρουσιάζονται περισσότερο διαφοροποιημένες. Έχοντας αυτό στο μυαλό, πολλοί ερευνητές αποφάσισαν να εξετάσουν τη διάκριση της οικονομίας σε καλές και άσχημες χρονικές περιόδους. Σε καλές περιόδους της οικονομίας, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών και κάποιες καταναλωτικές δαπάνες φαίνεται να έχουν σημαντική σχέση, ενώ, σε άσχημες οικονομικές περιόδους, η σχέση αυτή δεν είναι σημαντικής σημασίας. Η μελέτη, συνεχίζεται, εξετάζοντας και τη σχέση μεταξύ των νέων και της καταναλωτικής εμπιστοσύνης, μιας σχέσης που παρουσιάζεται να εξαρτάται κατά πολύ από τις καταστάσεις στην οικονομία. Σε μια ανταλλαγή απόψεων που έχει ως θέμα τη σχέση μεταξύ των ζωικών πνευμάτων και των νέων, όταν η οικονομία βρίσκεται σε

μεγέθυνση, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών είναι πιθανό να αντικατοπτρίζει της διαταραχές που προκύπτουν από τα νέα. Ενώ, οι διαταραχές στην καταναλωτική εμπιστοσύνη παρουσιάζουν μια συνέπεια με τα ζωικά πνεύματα. (Ahmed & Cassou, 2016).

1.1.3 - Αβεβαιότητα

Η αβεβαιότητα είναι ένα μέγεθος που αφορά τόσο τη κοινωνία στο γενικό της σύνολο, όσο και τον κλάδο της οικονομίας, με μεγάλο αριθμό ερευνών να την επιλέγει ως θέμα εξέτασης και μελέτης. Κάτι που προκύπτει, είναι πως η αβεβαιότητα, σαν μέγεθος, έχει μια αλληλεπίδραση με την εξέλιξη των θεσμών και της συμπεριφοράς. Συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δημιουργήθηκαν για να βοηθούν την κοινωνία να αντισταθμίσει την αβεβαιότητα που υπάρχει στο περιβάλλον. Σε αντίθεση με το θεμελιώδες μέγεθος της αβεβαιότητας, η κυρίαρχη θεωρία που υπάρχει για την ανάλυση της αβεβαιότητα χρησιμοποιεί μια πιο «στενή» άποψη.

Παρά την εμφανή αύξηση της θεμελιώδους αβεβαιότητας κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, πολλές από τις κυρίαρχες απόψεις της θεωρίας προτιμούν να την αγνοούν σαν μέγεθος. Η παράληψη μέτρησης της αβεβαιότητας, κάποιες στιγμές, μπορεί να λειτουργήσει σαν ένας πολύ άρτιος μηχανισμός αντιμετώπισης των προβλημάτων και κάποιες άλλες να θέσει όρια στο κατά πόσο η θεωρία αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, δηλαδή τις πολιτικές και τις πρακτικές που εφαρμόζονται. Σε αυτό που καταλήγουν οι ερευνητές, είναι ότι θα πρέπει να εφαρμοστούν κάποιες μεθοδολογίες και θεωρίες γύρω από την αβεβαιότητα με σκοπό τη διευκόλυνση της αντιμετώπισής της. Αυτό, επίσης, θα βοηθούσε στη μείωση του μεγέθους της αβεβαιότητας τόσο από την πλευράς της οικονομίας όσο και από την ατομική πλευρά. (Dow, 2015)

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, η οικονομική δραστηριότητα επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το κλίμα αβεβαιότητας που μπορεί να υπάρχει. Αυτό οδηγεί τους οικονομικούς φορείς να αντιδράσουν με διάφορες συμπεριφορές, όπως η αύξηση της αναποφασιστικότητάς τους για την τοποθέτηση των κεφαλαίων τους που αφορούν τις επενδύσεις, την κατανάλωση και την απασχόληση. Φαίνεται πως αυτή η συμπεριφορά των φορέων δεν θα αλλάξει μέχρι τη στιγμή που ότι αφορά την αβεβαιότητα θα μειωθεί αισθητά, από όπου, στη συνέχεια, μέσω των ασφαλιστηρίων κινδύνου, θα αυξηθεί το κόστος των κεφαλαίων. Γι' αυτό και οι δείκτες που χρησιμοποιούνται σε έρευνες για

να μετρήσουν την αβεβαιότητα των καταναλωτών και των βιομηχανιών, θεωρείται από αρκετούς ένας κατάλληλος τρόπος για να εξεταστεί η επίδραση της αβεβαιότητας στην οικονομική δραστηριότητα στην Ευρωζώνη, γιατί οι δείκτες αποτυπώνουν την απόκλιση που πιστεύουν ότι θα έχει γενικά η οικονομία σε σχέση με τα οικονομικά των καταναλωτών και των επιχειρήσεων.

Κάτι που προκύπτει από την θεωρία είναι ότι όλο και μεγαλύτερο θα είναι το επίπεδο της αβεβαιότητας στην οικονομία στην περίπτωση που οι οικονομικοί παράγοντες έχουν διαφωνία σχετικά με τις προσδοκίες τους. Για να καταστεί δυνατό στους αναλυτές να ποσοτικοποιήσουν την επίδραση της αβεβαιότητας χρησιμοποιούνται υποδείγματα σχετικά με την κατανάλωση και τις επενδύσεις. Από τα ευρήματα των ερευνών προκύπτει ότι η αβεβαιότητα επηρεάζει με αρνητικό τρόπο την κατανάλωση αλλά και τις επενδύσεις. Ακόμη, η κρίση φαίνεται να είναι καταλυτικός παράγοντας σχετικά με την αύξηση του επιπέδου της αβεβαιότητας στην οικονομία, ενώ από την οικονομετρική ανάλυση που προκύπτει από τα υποδείγματα κατανάλωσης είναι ότι η αβεβαιότητα αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας στη ζώνη του Ευρώ.

Παρότι η εφαρμογή στοχευμένων πολιτικών για την καταπολέμηση του φαινομένου της αβεβαιότητας έχουν δείξει τα πρώτα σημάδια υποχώρησης του φαινομένου στις χρηματοπιστωτικές αγορές, η αβεβαιότητα σε άλλα μακροοικονομικά μεγέθη παραμένουν σταθερά υψηλή. Οι δείκτες που μετρούν την αβεβαιότητα παραμένουν σε υψηλά επίπεδα, με τα σημάδια βελτίωσης να παραμένουν λίγα σε αριθμό και με μικρή σημασία. (Balta et al., 2013).

Μια πιο στοχευμένη έρευνα σχετικά με την αβεβαιότητα και την κατανάλωση είναι αυτή των Iyke & Ho, (2020) οι οποίοι ασχολούνται με τη σχέση της αβεβαιότητας στη συναλλαγματική ισοτιμία και της κατανάλωσης. Ειδικότερα, προσπαθούν να καταγράψουν το κατά πόσο επιδρά, πάνω στην πραγματική κατανάλωση, η αβεβαιότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας, χρησιμοποιώντας ένα δείγμα από επιλεγμένες χώρες της Ασιατικής ηπείρου. Κάτι που πλέον θεωρείται από τα άτομα που εφαρμόζουν τις πολιτικές αναγκαίο είναι η δυνατότητα να κατανοούν τους παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση, γιατί η τελευταία ασκεί μεγάλη επιρροή στους οικονομικούς κύκλους, οι οποίοι με την σειρά τους καθορίζουν το ποιες νομισματικές πολιτικές θα εφαρμοστούν βραχυπρόθεσμα. Οι μέχρι τώρα έρευνες

έχουν σαν αντικείμενο ανάλυσης τους τις επιδράσεις σε μακροχρόνιο επίπεδο, παρά το γεγονός ότι και σε βραχυχρόνιο επίπεδο, οι προσαρμογές για την καθιέρωση της ισορροπίας είναι εξίσου σημαντικές.

Έτσι, οι ίδιοι στη μελέτη τους έχοντας υπόψη τις προηγούμενες μελέτες, προσπάθησαν να κάνουν ένα διαχωρισμό μεταξύ της βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας περιόδου και τις επιπτώσεις που έχει το μέγεθος της αβεβαιότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών στην κατανάλωση. Για να το πετύχουν αυτό χρησιμοποίησαν υποδείγματα πάνελ δεδομένων που τους έδωσαν την δυνατότητα της ευελιξίας στο διαχωρισμό αυτό ώστε να θεωρηθούν οι επιρροές σε μακροπρόθεσμο επίπεδο ως ομογενείς και οι αντίστοιχες σε βραχυχρόνιο επίπεδο ως ετερογενείς. Αυτό που προέκυψε είναι ότι, μακροπρόθεσμα, η αβεβαιότητα επηρεάζει αρνητικά, εμποδίζοντας την αύξηση της κατανάλωσης. Αντιθέτως, βραχυχρόνια, η επίδραση της αβεβαιότητας είναι ασήμαντη. Αυτά τα αποτελέσματα παραμένουν ισχυρά αναφορικά με τα μεγέθη της αβεβαιότητας, της ασύμμετρης αβεβαιότητας, του πληθωρισμού και της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.

Ακόμη, για να παράγουν πιο διαφωτιστικά αποτελέσματα, διαχώρισαν τα στοιχεία της αβεβαιότητας σε προσωρινά και μόνιμα. Με αυτό τον τρόπο, ισχυρίστηκαν ότι τα μόνιμα στοιχεία της αβεβαιότητας έχουν πιο έντονη επιρροή στην μακροπρόθεσμη κατανάλωση σε σύγκριση με τα στοιχεία της προσωρινής αβεβαιότητας. Επομένως, αν και τα δυο στοιχεία αβεβαιότητας χρίζουν άμεσης αντιμετώπισης και προσοχής, τα άτομα που εφαρμόζουν και χαράζουν τις πολιτικές θα πρέπει να δώσουν μεγαλύτερη σημασία στα στοιχεία της μόνιμης αβεβαιότητας.

Ένα ιδιαίτερο κομμάτι που σχετίζεται με την αβεβαιότητα και την κατανάλωση είναι το χρονικό ασφάλιστρο. Με αυτό δίνεται η δυνατότητα στους αναλυτές να προσμετρήσουν το ποσό της κατανάλωσης που πρόκειται να εγκαταλείψει ένα άτομο με σκοπό την επίλυση του προβλήματος της αβεβαιότητας που αντιμετωπίζει σε μια περίοδο. Μέσα από αρκετές αναλύσεις, προέκυψε ότι κατά μέσο όρο, ένα άτομο είναι διατεθειμένο να μειώσει την συνολική του κατανάλωση σε ποσοστό 5%, ώστε να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της αβεβαιότητας. (Meissner & Pfeiffer, 2018)

Η έρευνα των Chen et al., (2022) είχε σαν αντικείμενο μελέτης την αβεβαιότητα που προκύπτει από την άσκηση της οικονομικής πολιτικής και πως επηρεάζει την κατανάλωση. Συγκεκριμένα, εξετάστηκε η αντίδραση των νοικοκυριών σε ότι αφορά

τις καταναλωτικές δαπάνες και την αποταμίευσή τους όταν υπάρχει στο περιβάλλον τους αβεβαιότητα που προκύπτει από τις οικονομικές πολιτικές. Το δείγμα αποτελείται από νοικοκυριά της Κίνας και τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι στη μείωση του εισοδήματός τους που προέρχεται από την αβεβαιότητα, αντέδρασαν με μείωση των μη διαρκών καταναλωτικών δαπανών τους. Το φαινόμενο της μείωσης των καταναλωτικών δαπανών φάνηκε να είναι εντονότερο στα νοικοκυριά που απαρτιζόνταν από μέλη μεγαλύτερης ηλικίας καθώς και από αστικά νοικοκυριά.

1.2 - Ιδιωτική και Δημόσια Κατανάλωση

1.2.1 - Ιδιωτική Κατανάλωση

Η ιδιωτική κατανάλωση έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης σε πλήθος ερευνών που εξετάζουν το μέγεθος της κατανάλωσης. Με τα ευρήματα των ερευνών να είναι διαφωτιστικά και σε ορισμένες περιπτώσεις να βοηθούν στην λήψη αποφάσεων και στην εφαρμογή πολιτικών. Μια τέτοια μελέτη περίπτωσης αποτελεί αυτή του Vasilev, (2015) όπου το εξεταζόμενο δείγμα αποτέλεσαν τα νοικοκυριά στη Βουλγαρία. Μέσω ενός οικονομετρικού υποδείγματος της κατανάλωσης για τη χώρα και παίρνοντας δείγματα από τη χρονική περίοδο 1997 – 2005, βρέθηκε μια σχέση ανάμεσα στην κατανάλωση των νοικοκυριών και του εισοδήματος, σε μακροχρόνιο επίπεδο. Επομένως, ένα από τα συμπεράσματα που προέκυψαν, στην προσπάθεια για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου συμπεριφοράς των νοικοκυριών προς τη κατανάλωση, είναι ότι η συμπεριφορά αυτών ακολουθεί την Κεϋνσιανή θεωρία της κατανάλωσης. Δηλαδή, με το εισόδημα να παίζει το βασικότερο ρυθμιστή της κατανάλωσης των νοικοκυριών.

Ένας ακόμη παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει τις δαπάνες που προορίζονται για την ιδιωτική κατανάλωση είναι τα σοκ που προέρχονται από τους φόρους. Έτσι, σε μια μελέτη εξετάστηκε αυτή η σχέση τόσο σε μακροχρόνιο, όσο και σε βραχυχρόνιο επίπεδο στην Τουρκία. Για να καταστεί αυτό δυνατό, όμως, η ιδιωτική κατανάλωση κατηγοριοποιήθηκε σε κάποιες ομάδες όπως το φαγητό, η εκπαίδευση, η μετακίνηση και άλλες. Αυτό που εντοπίστηκε από την εξέταση είναι η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα σε βραχυχρόνια και μακροχρόνια περίοδο στις επιδράσεις των διαταραχών στις δαπάνες της ιδιωτικής κατανάλωσης από τους φόρους.

Η επίδραση που έχουν οι φόροι που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη, βραχυχρόνια, φαίνεται να είναι έντονη στις δαπάνες, ενώ μακροχρόνια, μόνο δυο από

τους φόρους που εξετάστηκαν φαίνεται να είχαν επίδραση επάνω στις ιδιωτικές δαπάνες για κατανάλωση. Αυτοί είναι ο Φ.Π.Α. και ο προσωπικός φόρος εισοδήματος, με το Φ.Π.Α. να έχει την μεγαλύτερη επιρροή στα συστατικά της ιδιωτικής κατανάλωσης τόσο βραχυχρόνια, όσο και μακροχρόνια. Σαν συμπέρασμα από τη συγκεκριμένη μελέτη προκύπτει ότι οι επιδράσεις των διαταραχών που προκύπτουν από τους φόρους μπορεί να διαφέρουν, επηρεαζόμενες από τον τύπο των φόρων, τα συστατικά στοιχεία των δαπανών και το χρονικό διάστημα της περιόδου που εφαρμόζονται. (Kaya & Şen, 2015)

Στους παράγοντες που επηρεάζουν τις πραγματικές ιδιωτικές δαπάνες της κατανάλωσης στάθηκε και η έρευνα του Kazmi, (2015). Επιλέγοντας σαν εξεταζόμενο δείγμα τις δαπάνες κατανάλωσης στο Πακιστάν, κάνει ανάλυση των παραγόντων επιρροής των δαπανών με στόχο την πιθανότητα πρόβλεψης της πορείας των καταναλωτικών δαπανών. Σε μια περίοδο εξέτασης από το 1971 έως το 2012, ισχυρίζεται ότι η πραγματική ιδιωτική κατανάλωση έχει τη δυνατότητα να επανέρχεται με γρήγορο ρυθμό σε ισορροπία, από μια διαταραχή σε προηγούμενη χρονική περίοδο. Βραχυχρόνια οι μεταβολές στα επίπεδα του πλούτου και της ανεργίας επηρεάζουν την ανάπτυξη της πραγματικής ιδιωτικής κατανάλωσης. Αυτές οι δυο μεταβλητές παίζουν, επίσης, καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό της ανάπτυξης της κατανάλωσης σε μακροχρόνιο βαθμό. Ενώ, σε ότι αφορά με την προβλεπτική ικανότητα του δείγματος, ανακλύπτει ότι το βραχυχρόνιο υπόδειγμα έχει αρκετά αξιόπιστη δυνατότητα πρόβλεψης του επιπέδου της κατανάλωσης σε ένα μέσο χρονικό επίπεδο.

1.2.2 - Δημόσια Κατανάλωση

Αναφορικά με τη δημόσια κατανάλωση υπό τη μορφή των κυβερνητικών καταναλωτικών δαπανών, πολλές είναι οι μελέτες που έχουν ασχοληθεί με αυτό το θέμα και πιο συγκεκριμένα με τα στοιχεία που επηρεάζουν αυτό το μέγεθος. Ο Shonchoy, (2010) χρησιμοποιεί το μέγεθος αυτό και πως επηρεάζεται στις αναπτυσσόμενες χώρες, στη μελέτη περίπτωση που εξετάζει. Χρησιμοποιώντας ένα σύνολο πάνελ δεδομένων από 111 αναπτυσσόμενες χώρες, δείχνει ότι οι κυβερνητικές δαπάνες επηρεάζονται σημαντικά από τις πολιτικές και θεσμικές μεταβλητές. Ακόμη, ανάμεσα στα αποτελέσματα της μελέτης, βρέθηκε ότι στις δημόσιες δαπάνες αυτών των χωρών, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κυβερνητική διαπλοκή. Αρνητική είναι, με βάση τα αποτελέσματα της μελέτης, η σχέση μεταξύ των δαπανών της κυβερνητικής κατανάλωσης με το μέγεθος της οικονομίας.

Την επίδραση των καταναλωτικών δαπανών της κυβέρνησης σαν ποσοστό του ΑΕΠ στην οικονομική μεγέθυνση των αναπτυσσόμενων χωρών εξετάζει άλλη μια έρευνα. Χρησιμοποιώντας και σε αυτή τη μελέτη ένα σύνολο πάνελ δεδομένων, εξετάζεται η ύπαρξη ή όχι μιας μη γραμμικής σχέσης ανάμεσα στα μεγέθη των κυβερνητικών καταναλωτικών δαπανών σαν ποσοστό και της οικονομικής μεγέθυνσης, μέσα από ένα δείγμα 32 χωρών με χαμηλό εισόδημα. Με βάση τα αποτελέσματα, η έρευνα ισχυρίζεται ότι υπάρχει τελικά μια μη γραμμική σχέση μεταξύ των δυο μεγεθών, προτείνοντας ότι με το που περαστεί ένα συγκεκριμένο σημείο, ένα «κατώφλι» που τέθηκε στην εξέταση, η επίδραση του ποσοστού των καταναλωτικών κυβερνητικών δαπανών στην οικονομική μεγέθυνση, αλλάζει και από μη σημαντικά θετική σε σημαντικά αρνητική. (Hajamini & Falahi, 2014).

Μια διαφορετική ματιά στο τρόπο εξέτασης των κυβερνητικών καταναλωτικών δαπανών προτείνεται από μια έρευνα που εξετάζει την ύπαρξη αιτιότητας μεταξύ αυτού του μεγέθους και του εθνικού εισοδήματος. Για να καταστεί αυτό δυνατό χρησιμοποιούνται δεδομένα από ένα δείγμα 24 χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. και μέσω της μεθόδου του υποδείγματος Granger εξετάζεται η σχέση αυτή. Αυτό που βρέθηκε από τα αποτελέσματα της έρευνας είναι μια αμφίδρομη σχέση αιτιότητας, όπου από το σύνολο των 24 χωρών, οι 19 υπέδειξαν δυνατή σχέση μεταξύ των δυο εξεταζόμενων μεταβλητών. (Ahsan et al., 1989)

Ανακεφαλαιώνοντας, η κατανάλωση είναι ένα μέγεθος που χαρακτηρίζεται από τρομερή ευαισθησία σε οικονομικούς και σε εξωγενείς παράγοντες, με τη δυνατότητα να αλλάξουν το μέγεθός της. Τα στοιχεία που μπορούν να την επηρεάσουν είναι τόσο οικονομικής φύσης, όπως μια μείωση που μπορεί να επέλθει στο εισόδημα των πολιτών αλλά και άλλης φύσεως, όπως η ψυχολογία με τέτοια παραδείγματα να είναι η συμπεριφορά των καταναλωτών και πως αξιολογούν την κατάσταση που επικρατεί ή θα επικρατήσει στο μέλλον, σχετικά με την καθημερινότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΑΙ COVID - 19

2.1 – Η Πανδημία

Η πανδημία του COVID - 19 επέφερε ριζικές αλλαγές στις ζωές των ανθρώπων, όπως επίσης, έχει οδηγήσει στην εμφάνιση κάποιων δυσλειτουργίες του συστήματος. Σε γενικές γραμμές, το ξέσπασμα του Covid-19 απέδειξε για άλλη μια φορά ότι οι άνθρωποι και τα συστήματα που δημιουργούν έχουν κενά στη λειτουργία τους και ότι πρέπει να γίνουν προετοιμασίες για τέτοιες καταστάσεις. Από τότε που ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας κήρυξε τον Covid-19 ως πανδημία στις 11 Μαρτίου 2020, οι χώρες σε όλο τον κόσμο έχουν ανταποκριθεί διαφορετικά στον περιορισμό και τον έλεγχο εξάπλωσης της νόσου.

Ένα από τα πιο σημαντικά θέματα που αποτέλεσαν για πολλούς κάποιους από τους λόγους που η πανδημία εξαπλώθηκε με τόσο γρήγορο ρυθμό ήταν η καθυστέρηση που έδειξαν κάποιες χώρες στον εντοπισμό και την εξέταση των κρουσμάτων Covid-19. Ένα παράδειγμα τέτοιας χώρας είναι η Κίνα και άλλες μεγάλες χώρες, με αποτέλεσμα η άσκηση πίεσης στα δημόσια συστήματα υγείας. Άλλες περιπτώσεις χωρών κατάφεραν, σε πρώτο τουλάχιστον επίπεδο, να εφαρμόσουν πιο αποτελεσματικές στρατηγικές και μέτρα για τη μείωση της μετάδοσης και κατέγραψαν χαμηλό αριθμό κρουσμάτων. Μέτρα όπως η κοινωνική απόσταση, το lockdown, ο εντοπισμός κρουσμάτων, η απομόνωση, η ανίχνευση επαφών και η καραντίνα των εκτεθειμένων είχαν αποτελέσει τις πιο αποτελεσματικές ενέργειες για τον έλεγχο της εξάπλωσης της νόσου. (Khanna et al., 2020)

Το επόμενο βήμα για την επαναφορά της καθημερινότητας των ανθρώπων στην κατάσταση που ήταν πριν την πανδημία του COVID-19, ήταν η εύρεση νέων μέσων που στόχευαν στην προστασία των ανθρώπων. Μια λύση αποτέλεσε το εμβόλιο ώστε η επαρκής ανοσία της αγέλης να επιτευχθεί χωρίς να έχει νοσήσει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, ο ΠΟΥ έχει καταχωρίσει περισσότερα από 200 εμβόλια για τον COVID-19 ως υπό ανάπτυξη και οι προσδοκίες για αποτελεσματικά εμβόλια που καταπολεμούν τον COVID-19 είναι υψηλές. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί τα εμβόλια έχουν αποτελέσει αποτελεσματική λύση από την πλευρά της πρόληψης σε περιπτώσεις αναπηρίας και θανάτου από άλλες μολυσματικές ασθένειες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, απέναντι σε τέτοιες ασθένειες, τα εμβόλια έχουν καταφέρει να σώσουν τις ζωές από τουλάχιστον 23 εκατομμύρια ανθρώπους κατά τη διάρκεια των ετών 2011 και 2020.

Αναμφίβολα, για την παραγωγή και την χρήση των εμβολίων κατά της πανδημίας, θα πρέπει να έχουν συντελεστεί και κάποια άλλα βήματα πρώτα. Ουσιώδης στάδια για την ανάπτυξη τέτοιων εμβολίων είναι να αναγνωριστούν όλοι οι γνωστοί και θεωρητικοί κίνδυνοι για την ασφάλεια των πολιτών. Έτσι ώστε να μπορούν να ποσοτικοποιηθούν και να αντισταθμιστούν απέναντι στα ενδεχόμενα οφέλη που θα έχουν απέναντι στη καταπολέμηση του εκάστοτε μολυσματικού ιού. (Haynes et al., 2020)

2.2 – Ο COVID - 19 και οι Επιδράσεις στην Οικονομία

Ο αντίκτυπος που έχει ένα γεγονός όπως είναι ο COVID - 19 δεν θα μπορούσε να περιορίζεται μόνο στον τομέα αναφοράς του, δηλαδή τον υγειονομικό, αλλά παρατηρούνται έντονα τα σημάδια του και σε άλλους τομείς. Σίγουρα ο οικονομικός τομέας είναι ένας από αυτούς, με πολλές από τις δραστηριότητες που τον αφορούν να έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό. Με όλο και περισσότερα κρούσματα του ιού να εμφανίζονται παγκοσμίως, έχουν αποτέλεσμα να εμποδίζουν ανθρώπους από το να εργάζονται και έτσι να προκαλούνται πλήγματα στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό το αποτέλεσμα, σε συνδυασμό ότι συμβαίνει σε χώρες όπως η Κίνα, όπου η οικονομία και κυρίως η παραγωγή της στηρίζει πολλές χώρες παγκοσμίως, οδηγούν στην επιβράδυνση και τη διαταραχή των αλυσίδων παραγωγής παγκοσμίως. Ενώ, κάνει την εμφάνισή του και το στοιχείο του πανικού στις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές, διαφοροποιώντας τις καταναλωτικές συνήθειες και πρότυπα που υπήρχαν, δημιουργώντας ανωμαλίες στις αγορές. (McKibbin & Fernando, 2021)

Για να γίνει περισσότερο κατανοητός ο αντίκτυπος της πανδημίας, αρκετοί ερευνητές χρησιμοποίησαν περιπτώσεις χωρών για να εξετάσουν τα αποτελέσματα τους. Μια από τις χώρες που εξετάστηκε και έδωσε ενδιαφέροντα αποτελέσματα ήταν η Ισπανία. Κάτι που είναι εμφανές σε μεγάλο βαθμό είναι η οικονομική ύφεση, με τα επίπεδα των τιμών της να φτάνουν χαμηλά που είχαν να εμφανιστούν εδώ και πολλές δεκαετίες, όπως συνέβη και στην περίπτωση του δείκτη της απασχόλησης.. Ακόμη, το ποσοστό που αφορά το εισόδημα δέχτηκε σημαντικές μειώσεις, που έφτασαν και σε διψήφια νούμερα. Ακόμη, παρουσιάζεται και μια επιδείνωση των στοιχείων που σχετίζονται με τα δημόσια οικονομικά, καθώς τόσο η μείωση των εσόδων, όσο και οι αυξανόμενες δαπάνες κυρίως για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο αποτελούν κάποιους από τους λόγους αυτής της κατάστασης. Επομένως, είναι λογικό να εμφανίζονται μεγάλα δημόσια ελλείματα, με

κάποιες από τις χώρες να δυσκολεύονται κατά πολύ στη χρηματοδότησή τους. (de la Fuente, 2021)

Άλλη μια έρευνα που ασχολήθηκε με τις οικονομικές επιδράσεις της πανδημίας, επικεντρώθηκε στις χώρες της Αφρικής και στον τρόπο που επηρεάστηκαν από την πανδημία. Από τους τομείς και τα μεγέθη που επλήγησαν και εμφάνισαν τη μεγαλύτερη μείωση ήταν αυτοί του τουρισμού και της κατανάλωσης του πετρελαίου. Στη βιομηχανία της εξόρυξης, επίσης, παρουσιάστηκαν αρκετά προβλήματα, καθώς η μείωση στη ζήτηση αγαθών όπως ο σίδηρος, το ατσάλι και άλλα παρόμοια προκάλεσε αξιοσημείωτη ζημία στα έσοδα της βιομηχανίας, ενώ πολλοί από τους εργαζόμενους έμειναν χωρίς εργασία. Η μείωση των εισαγωγών αγαθών από την Κίνα, είναι ένα ακόμη πρόβλημα με σοβαρές επιρροές, γιατί λόγω του φαινομένου αυτού, τα επίπεδα των τιμών στα τοπικά προϊόντα αυξήθηκε, άρα αυξήθηκε και ο πληθωρισμός στις τοπικές αγορές και στα νοικοκυριά.

Σε αυτές τις χώρες, κατά την περίοδο της πανδημίας εμφανίστηκε και το φαινόμενο με πολλούς επενδυτές να αποσύρουν τα επενδυτικά τους κεφάλαια ως συνέπεια του αισθήματος αβεβαιότητας και φόβου που επικρατούσε. Έτσι, τη συγκεκριμένη περίοδο, στις χώρες της Αφρικής αλλά και σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες παρουσιάστηκε μια από τις μεγαλύτερες διαρροές κεφαλαίων που έχει καταγραφεί. Αισθητή έγινε και η μείωση των κεφαλαίων που παρέχονταν στις χώρες ως βοήθεια, με τις χώρες που έδιναν αυτά τα ποσά να χρειάζονται και αυτές κεφάλαια για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Έτσι, οι κυβερνήσεις έρχονται στη θέση να μεταφέρουν κάποιους από τους πόρους που είχαν υπολογιστεί να χρησιμοποιηθούν σε άλλους τομείς για να αντιμετωπίσουν την πανδημία. Με αποτέλεσμα η δημοσιονομική κατάσταση των χωρών να δυσχεραίνει αφού τα έσοδα από την φορολογία μειώνονται καθώς οι φορολογικοί συντελεστές παρουσιάζουν μείωση. (Lone & Ahmad, 2020)

Ένα ακόμη αντικείμενο μελέτης με ενδιαφέροντα αποτελέσματα για τις οικονομικές επιδράσεις της πανδημίας, αποτελούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις και πως αυτές επηρεάστηκαν την συγκεκριμένη περίοδο. Μια μελέτη εξέτασε αυτή τη σχέση, συλλέγοντας δεδομένα από μικρομεσαίες επιχειρήσεις που εδρεύουν σε οκτώ χώρες της Λατινικής Αμερικής και χρονολογούνται από το Μάρτιο μέχρι το Νοέμβριο του 2020. Αρνητικό είναι το πρόσημο που εμφανίστηκε μετά την εξέταση των δεδομένων, για την απασχόληση και τις προβλέψεις για τις καταστάσεις που θα

επικρατήσουν στο μέλλον. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από το ότι τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για την στήριξη των επαγγελματιών και των πολιτών, απέναντι στις οικονομικές δυσκολίες που έφερε η πανδημία, δεν είχαν την προσδοκώμενη αποτελεσματικότητα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Με τις πληροφορίες και τις γνώσεις σχετικά με τα προγράμματα βοήθειας να είναι ελλιπείς σε αυτή την κατηγορία επιχειρήσεων, οι αιτήσεις για τα συγκεκριμένα προγράμματα ήταν κατά πού λιγότερες και η βοήθεια, επομένως, που θα λάμβαναν ήταν λιγότερη και οι συνέπειες στις περισσότερες περιπτώσεις μόνιμες. Ενώ, οι επιχειρήσεις που είχαν σωστή και έγκυρη πληροφόρηση για τα προγράμματα βοήθειας και έκαναν αίτηση για αυτά, παρουσίασαν ανάκαμψη, με τις προβλέψεις για τη μελλοντική κατάσταση τους να έχουν θετικό πρόσημο. Guerrero et al. (2021)

Μια διαφορετική περίπτωση ομάδας ατόμων που φαίνεται να επηρεάστηκε από την πανδημία είναι τα νοικοκυριά που είναι μικρά σε μέγεθος. Οι Janssens et al., (2021) στη μελέτη τους ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο θέμα, παίρνοντας στοιχεία από μικρά νοικοκυριά των αγροτικών περιοχών της Κένυας. Τα δεδομένα που χρησιμοποίησαν στη μελέτη τους καλύπτουν μια χρονική περίοδο 6 εβδομάδων προτού εμφανιστεί το πρώτο κρούσμα κορονοϊού στη χώρα και 5 εβδομάδες μετά. Ένα από τα πρώτα μεγέθη που παρουσίασε μεταβολή ήταν το εισόδημα της εργασίας, όπου μειώθηκε κατά το ένα τρίτο ενώ το εισόδημα από δώρα και εμβάσματα μειώθηκε κατά πολύ περισσότερο από το ένα τρίτο. Από τα μεγέθη που παρέμειναν σταθερά στα επίπεδα που είχαν και πριν το ξέσπασμα της πανδημίας στη χώρα είναι οι δαπάνες για φαγητό.

Από την έρευνα προκύπτει ότι ο τρόπος με τον οποίο τα νοικοκυριά αντιμετώπισαν τις δυσκολίες της μείωσης του εισοδήματος από την πανδημία είναι ότι έδιναν λιγότερα δώρα και εμβάσματα, ο δανεισμός χρημάτων σε άλλους ήταν πολύ μικρότερος ενώ οι αποπληρωμές των δικών τους δανείων καθυστέρησαν. Επίσης, την εξεταζόμενη περίοδο μειώθηκαν οι δαπάνες που προορίζονταν για το σχολείο και τις μεταφορές, ως αποτέλεσμα των μέτρων για μείωση των μετακινήσεων και κλεισίματος των σχολείων. Με αυτό τον τρόπο μπορεί οι δαπάνες για το φαγητό να έμειναν άθικτες αλλά είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση στα επίπεδα του επιμερισμού του κινδύνου και της κοινωνικής υποστήριξης που υπήρχε μεταξύ των μικρομεσαίων νοικοκυριών της περιοχής.

2.3 – COVID – 19 και Καταναλωτικές Δαπάνες

2.3.1 – Αλλαγές γενικά στις Δαπάνες

Η πανδημία έχει προκαλέσει απότομες και αναπάντεχες μειώσεις στα ποσά της οικονομικής παραγωγής και παράλληλα παρατηρούνται αυξήσεις σε αυτά των κρατικών δαπανών. Αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού είναι η μεγέθυνση των χρεών των χωρών και ειδικά σε οικονομίες που είναι αναπτυσσόμενες. Από τις μεγαλύτερες αλλαγές που έγιναν σχετικά με τις δαπάνες σίγουρα ανήκουν στον υγειονομικό τομέα. Ειδικά στις περιοχές όπου επλήγησαν περισσότερο από την πανδημία, οι υγειονομικές εγκαταστάσεις και τα νοσοκομεία λειτουργούσαν συνήθως σε μέγιστα ποσοστά πληρότητας. Σε χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι πολιτείες, τα νοσοκομεία και γενικά η κυβέρνηση αγόρασαν συστήματα εξαέρωσης και προστατευτικό εξοπλισμό και για να στελεχώσουν τις εγκαταστάσεις όσο το δυνατόν αρτιότερα, προσέλαβαν εκ νέου υγειονομικούς εργαζόμενους που είχαν συνταξιοδοτηθεί, απόφοιτους από ιατρικές σχολές και νοσοκόμους με περιορισμένες άδειες άσκησης εργασίας.

Βέβαια, αυτές όλες οι κινήσεις έχουν και κάποιο οικονομικό αντίκτυπο, καθώς το κόστος για την εφαρμογή όλων αυτών των μέτρων προστασίας είναι αρκετά μεγάλο. Από εκτιμήσεις, το νούμερο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα τιμών και μπορεί να ανέρχεται μεταξύ των 34 δις και των 500 δις δολαρίων σε δαπάνες για ιδιωτική ασφάλιση. Οι διαφορές που προκύπτουν από το γεγονός ότι οι βασικές δαπάνες που αφορούν κάθε πολίτη είναι πολύ μεγαλύτερες όταν καλύπτονται από δημόσια ασφάλιση. Το μόνο σίγουρο είναι ότι τα ποσά και τα νούμερα αυτά ενδεχομένως να αλλάξουν γιατί εν τέλει βασίζονται και στο πόσοι άνθρωποι θα μολυνθούν από τον ιό. (Glied & Levy, 2020).

Ακόμη μια μελέτη που έχει ως αντικείμενο τις δαπάνες προορίζονται για την κάλυψη των αναγκών του υγειονομικού τομέα είναι αυτή των Olson et al., (2020) στην οποία αναφέρουν πως από τον Ιούνιο του το Κογκρέσο αποφάσισε για τη δημιουργία νομοσχεδίων που στοχεύουν στην καταπολέμηση της πανδημίας και συνολικού ύψους 3 τρις δολαρίων, καθιστώντας το ένα από τα πιο κοστοβόρα υγειονομικά νομοσχέδια στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών. Μεταξύ των ομάδων που θα διοχετευτούν αυτό το ποσό ανήκουν ομοσπονδιακές υπηρεσίες, προγνωστικά τεστ για τον ιό, χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα, επιδόματα για την ανεργία και για πολλούς ακόμη σκοπούς.

2.3.2 - Αλλαγές στις Δαπάνες λόγω Πανδημίας

Το ερώτημα που απασχολεί το μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων είναι αν θα μπορέσουν οι ιδιωτικές δαπάνες να επανέλθουν στα επίπεδα που βρίσκονταν πριν την επιβολή των περιοριστικών μέτρων, που εφαρμόστηκαν για τον έλεγχο εξάπλωσης της πανδημίας. Αυτό που ανησυχεί αρκετούς είναι ότι η ζημιά που προκλήθηκε φαίνεται να είναι μόνιμη και θεωρούν ότι δεν θα καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στην νέα πραγματικότητα που επέφερε η πανδημία. Σε μια μελέτη, συλλέχθηκαν στοιχεία από 5 ευρωπαϊκές χώρες από καταναλωτές σε ερωτήσεις σχετικά με την κατανάλωση των νοικοκυριών και τη μείωση που γνώρισε. Η κατανάλωση για τη διεξαγωγή της εξέτασης διαχωρίστηκε σε 5 βασικές κατηγορίες, που είναι οι υπηρεσίες, ο τουρισμός, το λιανικό εμπόριο, η φιλοξενία και οι δημόσιες μεταφορές.

Στις χώρες του Νότου της Ευρώπης, από τις απαντήσεις προέκυψε ότι στο συναίσθημα εμπιστοσύνης των καταναλωτών παρουσιάστηκε αξιοσημείωτη διαταραχή, ενώ στις χώρες του Βορά παρουσιάστηκε μια μετατόπιση στις συνήθειες της κατανάλωσης και ειδικότερα στις κατηγορίες των ατόμων που έχουν υψηλό εισόδημα. Είναι εμφανές ότι η πανδημία έχει αποτελέσει το λόγο για τις αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες των ατόμων, αλλαγές που παρουσιάζουν μεγάλη πιθανότητα να κρατήσουν για πολύ καιρό στο μέλλον. (Hodobod et al., 2021)

Πολλές χώρες στις πολιτικές που εφάρμοσαν συμπεριέλαβαν και κάποια μέτρα για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων που προκάλεσε η πανδημία. Επομένως, αρκετοί ερευνητές προσπάθησαν να καταγράψουν τις επιρροές αυτών των μέτρων σε τομείς όπως το επίπεδο της φτώχειας, το εισόδημα και τις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών. Στη Νότια Κορέα, έγινε μια τέτοια μελέτη με τα αποτελέσματα να δείχνουν πως οι επιπτώσεις της πανδημίας ήταν άμεσες και σε περιπτώσεις όπου αφορούσε ευάλωτες κατηγορίες, όπως νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος και ηλικιωμένους, ήταν σε μεγάλο βαθμό δυσανάλογες. Όσον αφορά τις καταναλωτικές δαπάνες, ο αντίκτυπος των μέτρων είχε θετικό πρόσημο αλλά είχε πολύ μικρή διάρκεια, όπως το ίδιο ακριβώς συνέβη και στο εισόδημα. Με τα νοικοκυριά να στοχεύουν περισσότερο στην αποταμίευση, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα την κατανάλωση και τις δαπάνες που προοριζόταν για αυτή την ανάγκη. (Ha, 2022)

Ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα που έχει ως αντικείμενο τις μεταβολές που προκλήθηκαν από την πανδημία στο μέγεθος της

κατανάλωσης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, για τη διεκπεραίωση της μελέτης συλλέχθηκαν δεδομένα από συναλλαγές που έγιναν σε κάποιες Κινεζικές πόλεις, μετά τον Ιανουάριο του 2020. Η κατανάλωση στα φυσικά καταστήματα, την εξεταζόμενη περίοδο, παρουσίασε μια πτώση της τάξης του 42%, κάτι που αντικατοπτρίζεται σε μια μείωση 21,6 εκατομμύρια γουάν ανά πόλη. Αναφορικά με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, δεν γινόταν να παραμείνουν ανεπηρέαστα, αφού παρατηρήθηκε μια πτώση στην αγορά τους κατά 44% και 43% αντίστοιχα.

Σε όλες τις πόλεις που συμπεριλήφθηκαν στην μελέτη, το επίπεδο της κατανάλωσης μειώθηκε, με το εύρος της μείωσης να είναι από 14% μέχρι και 69%. Καθ' όλη τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων, το μέγεθος της κατανάλωσης παρουσίαζε αρνητικές αποδόσεις, με την συρρίκνωσή του μετά τον Μάρτιο του 2020 να φτάνει το -31%, όπου είναι και μια αύξηση του ποσοστού κατά 36% από το χαμηλότερο σημείο που είχε φτάσει τη περίοδο της πανδημίας. Η κατανάλωση στη Κίνα μειώθηκε κατά 1 τρις γουάν, που αντιστοιχεί στο 1% του ΑΕΠ της χώρας για το έτος 2019. (Chen et al., 2021)

Ακόμη μια έρευνα σχετικά με τις δαπάνες κατανάλωσης, ασχολήθηκε με το συγκεκριμένο μέγεθος στα νοικοκυριά της Ιαπωνίας και πως αντέδρασαν στα πακέτα αντιμετώπισης των οικονομικών επιδράσεων της πανδημίας. Πιο συγκεκριμένα, η Ιαπωνική κυβέρνηση εφάρμοσε ένα οικονομικό πρόγραμμα όπου θα προσφερόταν ένα ποσό σε όλα τα νοικοκυριά για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που έφερε η πανδημία. Κατά τη διάρκεια της πρώτης εβδομάδας όπου το ποσό καταβλήθηκε στους τραπεζικούς λογαριασμούς, οι δαπάνες για κατανάλωση παρουσίασαν μια σημαντική αύξηση, η οποία ακολουθήθηκε από μια περίοδο θετικά ισορροπημένων καταναλωτικών δαπανών, που είχαν διάρκεια ενός μήνα. Σημαντικό κομμάτι στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων, σχετικά με τις καταναλωτικές δαπάνες, αποτέλεσαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και το οικονομικό επίπεδο των πολιτών, όπου κατά τη διεξαγωγή της έρευνας παρουσιάστηκε το πρόβλημα της ετερογένειας και μάλιστα, σε πολύ μεγάλο βαθμό. (Kubota et al., 2021)

Ένας ακόμη παράγοντας που εξετάστηκε για την επιρροή που μπορεί να έχει στο μέγεθος της κατανάλωσης και των δαπανών που την αφορούν, είναι το συναίσθημα του φόβου για ένα επερχόμενο κύμα της πανδημίας και του κινδύνου απώλειας εισοδήματος. Μια έρευνα που είχε ως αντικείμενο μελέτης το συγκεκριμένο ερώτημα,

εστίασε στην εξέταση των νοικοκυριών της Ιταλίας, μιας χώρας που το πρώτο διάστημα της πανδημίας επλήγη αρκετά. Αυτό που προκύπτει είναι ότι η πιθανότητα να παρουσιαστεί μια πτώση της κατανάλωσης από την μια και μια αύξηση του ποσού των αποταμιεύσεων έχει θετική σχέση με το συναίσθημα φόβου για τη μετάδοση της πανδημίας. Επίσης, κάτι άλλο που συμβάλει στη μείωση της κατανάλωσης είναι και η αβεβαιότητα που ενδεχομένως υπάρχει στο μέγεθος του εισοδήματος. Ενώ, τέλος προκύπτει ότι αυτός ο φόβος για την εξάπλωση της πανδημίας τοποθετεί όρια σχετικά με την αποδοτικότητα που έχουν τα πακέτα βοήθειας της κυβέρνησης, που στοχεύουν στη βοήθεια της κατανάλωσης. (Immordino et al., 2022)

Μια ακόμη ενδιαφέρουσα μελέτη έχει ως αντικείμενο τις μικρές επιχειρήσεις και πως αντέδρασαν στα πρώιμα στάδια της πανδημίας. Μέσω της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, εμφανίστηκε μια μείωση στα ποσά των εσόδων αλλά και των δαπανών της κατανάλωσης των ιδιοκτητών σε ποσοστό 40% από όταν ανακοινώθηκε από τον Π.Ο.Υ. ο COVID – 19 ως πανδημία. Μια αντίδραση σε αυτή τη μείωση του εισοδήματος είναι η μείωση της κατανάλωσης από τους ιδιοκτήτες αυτών των επιχειρήσεων, όπου με βάση την έρευνα σε κάθε δολάριο μείωσης του εισοδήματός τους ισοδυναμούσε με μείωση ίση με 1.6 σεντς στο μέγεθος της κατανάλωσης. Κάποιοι από τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή τη μείωση είναι ότι το μέγεθος της κατανάλωσης είναι περισσότερο ευμετάβλητο στην κατηγορία των μικρών επιχειρήσεων όπου η ρευστότητά τους είναι περιορισμένη. Ενώ, με τη πανδημία επήλθε ένα όριο σχετικά με τη κατανάλωση, καθώς υπήρξαν πολλοί περιορισμοί στις μετακινήσεις και το εισόδημα υπέστη μειώσεις. (Kim et al., 2020)

2.4 – Συμπεριφορά των Καταναλωτών κατά την πανδημία

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η πανδημία του COVID-19 επέφερε πολλές αλλαγές στην καθημερινότητα των ανθρώπων, με μέτρα όπως τα λοκντάουν και η κοινωνική αποστασιοποίηση να συμβάλλουν κατά πολύ σε αυτό το αποτέλεσμα. Όσον αφορά τις καταναλωτικές συμπεριφορές των ανθρώπων δεν θα μπορούσαν να μείνουν και αυτές ανεπηρέαστες. Ένα παράδειγμα αυτών των αλλαγών είναι και οι αγορές προϊόντων, καθώς από τη στιγμή που δεν μπορούσαν οι καταναλωτές να πάνε σε αυτά, κατάφεραν και βρήκαν αυτά τους καταναλωτές στα σπίτια τους, με το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Αλλά και στην περίπτωση της επιστροφή των καταναλωτών στις φυσικές αγορές, αυτές γίνονται με διαφορετικές συνθήκες από ότι γινόταν στις εποχές πριν την πανδημία. Ενώ, δεν αποκλείεται κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών να μην εμφανιστούν και νέες συνήθειες, καθώς καθημερινά έρχονται καινούργιες τεχνολογίες, υπάρχουν αλλαγές στα δημογραφικά στοιχεία, όπως επίσης και η ικανότητα πλέον των καταναλωτών να ανταπεξέρχονται στην αβεβαιότητα που μπορεί να σε ότι αφορά τα όρια για την εργασία, την αναψυχή και την εκπαίδευσή τους. Sheth (2020)

Στην ίδια έρευνα γίνεται μια πιο λεπτομερειακή αναφορά ως προς τις αλλαγές που παρουσιάστηκαν στην συμπεριφορά των καταναλωτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Στην συγκεκριμένη περίοδο εμφανίστηκε στους καταναλωτές το φαινόμενο του να αγοράζουν μεγάλες ποσότητες προϊόντων, χωρίς ουσιαστικά να τις χρειάζονται, για να αντισταθμίσουν το κλίμα της αβεβαιότητας και του φόβου που υπήρχε και για να μην ξεμείνουν από τα συγκεκριμένα προϊόντα τη συγκεκριμένη περίοδο. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις οι καταναλωτές αναγκάστηκαν να αυτοσχεδιάσουν για να καλύψουν κάποιες από τις ανάγκες τους, που λόγω της κατάστασης που επικρατούσε από την πανδημία, δεν μπορούσαν να το καταφέρουν.

Ακόμη μια συμπεριφορά ήταν η αποφυγή ομάδας καταναλωτών στην κατανάλωση ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών όπως τα μπαρ, τα θέατρα, τα μουσεία καθώς και κάποια διαρκή αγαθά όπως η αγορά αυτοκινήτων και σπιτιών. Τέλος, άνησι παρατηρήθηκε στο ηλεκτρονικό εμπόριο κατά την περίοδο της πανδημίας. Λόγω των περιορισμών που εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις των χωρών, οι καταναλωτές αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν τα ηλεκτρονικά μέσα για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Σε πολλές περιπτώσεις θεωρήθηκε και σαν μια προσπάθεια για διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας και φίλων, καθώς περνούσαν χρόνο μαζί στο να αγοράζουν προϊόντα ηλεκτρονικά.

Με την πάροδο του χρόνου και τον COVID-19 να επηρεάζει την καθημερινότητα των ανθρώπων, οι δαπάνες των καταναλωτών υπέστησαν αλλαγές σε μια ευρεία ποικιλία από προϊόντα και υπηρεσίες. Στις Η.Π.Α., οι καταναλωτές την περίοδο πριν την ανάδειξή της νόσου του COVID-19 ως πανδημία, είχαν μια αύξηση στις καταναλωτικές δαπάνες τους κατά 40%. Έπειτα, όμως, από την ραγδαία εξάπλωση της νόσου, αυτές οι δαπάνες παρουσίασαν μια έντονη πτώση κατά 25% με 30% το δεύτερο μισό του ίδιου μήνα, με τις μόνες κατηγορίες δαπανών που παρέμειναν χωρίς

κάποια αλλαγή να είναι αυτές που προορίζονταν για παράδοση φαγητού στο σπίτι και για αγορά οπωρολαχανικών. Σύμφωνα με την έρευνα, δεν φάνηκε να επηρεάζει αισθητά τη συμπεριφορά των καταναλωτών, απέναντι στις δαπάνες, ο παράγοντας πολιτικές πεποιθήσεις. Τα νοικοκυριά, όμως, με παιδιά και με χαμηλά επίπεδα ρευστότητας ήταν από τις κατηγορίες που αντιμετώπισαν τις μεγαλύτερες δυσκολίες και αναγκάστηκαν να μεταβάλλουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες, λόγω της πανδημίας. (Baker et al., 2020)

Στην προσπάθειά τους οι καταναλωτές να μειώσουν τις διαπροσωπικές επαφές κατά τη διάρκεια των αγορών τους, πολλοί είναι εκείνοι που διάλεξαν για τις αγορές τους το ηλεκτρονικό εμπόριο. Αλλά ποτέ δεν σταμάτησε να υπάρχει και η ανάγκη να βλέπουν από κοντά το προϊόν που επρόκειτο να αγοράσουν και αυτή η ανάγκη καλύπτεται μόνο στα φυσικά καταστήματα. Διαφοριστικά είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνα που ασχολήθηκε με την αλλαγή της συμπεριφορά των καταναλωτών στο λιανικό εμπόριο. Αναφορικά με τις τάσεις που δημιουργήθηκαν από πανδημία, οι πιο σημαντικές είναι η ηλεκτρονική αναζήτηση των προϊόντων προτού οι καταναλωτές τα αγοράσουν από τα φυσικά καταστήματα και οι ηλεκτρονικές αγορές. Στο σύνολο των λιανικών πωλήσεων, οι φυσικές αγορές, σε ποσοστό ξεπερνούν το 70% και το ποσοστό των ηλεκτρονικών αγορών είναι μικρότερο από 30%. (Sayyida et al., 2021)

Μια έρευνα που διεξήχθη στη Ινδία για την συμπεριφορά των καταναλωτών της χώρας έδειξε ότι στα πρώτα στάδια της εξάπλωσης της νόσου δεν δόθηκε από τους πολίτες η απαιτούμενη προσοχή και βαρύτητα. Αυτό άλλαξε ως ένα βαθμό από τη στιγμή όπου η Κυβέρνηση της χώρας έλαβε μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης, καθώς οι καταναλωτές ξεκίνησαν να προσέχουν περισσότερο αλλά παρόλα αυτά ήταν σε μια κατάσταση δισταγμού και μπερδέματος σχετικά με τον τρόπο αντίδρασης. Τη στιγμή όπου ανακοινώθηκε το μέτρο του λοκντάουν σε εθνικό επίπεδο, οι πολίτες έτρεξαν στις αγορές για να προμηθευτούν τα απαραίτητα προϊόντα. Σε αυτή τη περίπτωση έκανε εμφάνιση το φαινόμενο της μαύρης αγοράς, ειδικά σε προϊόντα πρώτης ανάγκης. Αυτό συνετέλεσε και στο γεγονός οι καταναλωτές να μην είναι πλέον τόσο επιλεκτικοί σχετικά με την εταιρεία που παρασκευάζει το προϊόν αλλά να εστιάζουν πως θα αγοράσουν το προϊόν. (Patil B. & Patil N., 2020)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μια άλλης έρευνας σχετικά με τις αλλαγές στη συμπεριφορά των καταναλωτών, παρατηρήθηκε να δίνεται περισσότερο έμφαση από

τους καταναλωτές στη ποιότητα και τη ανάγκη που καλύπτει το προϊόν. Αυτό συνέβη, διότι με τη μείωση του εισοδήματος αναγκάστηκαν οι καταναλωτές να διαλέγουν με περισσότερο προσοχή τα προϊόντα που αγοράζουν. Επίσης, παρουσιάστηκε ανάπτυξη των κατηγοριών των προϊόντων που αγοράζονταν μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου, ακόμη και στις περιπτώσεις των καταναλωτών που ήδη έκαναν τις αγορές τους ηλεκτρονικά. Με τις αλυσίδες παραγωγής να αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα και με τα προϊόντα να λείπουν από κάποιες αγορές, οι καταναλωτές αναγκάστηκαν είτε να αλλάξουν την εταιρεία από όπου αγοράζουν το αγαθό, έγιναν πιο δεκτικοί στο να δοκιμάσουν το ίδιο προϊόν από κάποια άλλη εταιρεία, είτε να διαλέξουν μια διαφορετική αγορά ώστε να βρουν το συγκεκριμένο προϊόν που θέλουν να αγοράσουν.

Επιπλέον, φάνηκε να υπάρχει μια προτίμηση στις τάξεις των καταναλωτών προς τις εταιρείες όπου προωθούσαν την υγιεινή και την καταπολέμηση της εξάπλωσης της πανδημίας, αλλά και εκείνες όπου φαίνεται να δείχνουν μεγάλη προσοχή στην υγεία των εργαζόμενων τους. Καθώς, επίσης και το γεγονός ότι οι καταναλωτές γίνονται περισσότερο σκεπτικοί αναφορικά με τις φυσικές αγορές και στις περισσότερες περιπτώσεις προσπαθούν να τις αποφύγουν αφού υπάρχει η πιθανότητα συνωστισμού στα καταστήματα. (Aroga et al., 2020)

Ενδιαφέροντα είναι τα συμπεράσματα που προκύπτουν στο γράφημα 2.1 που ακολουθεί. Σε αυτό απεικονίζεται η πορεία του δείκτη οικονομικού κλίματος για την Ε.Ε. και την περίοδο από το 2020 μέχρι και τους πρώτους μήνες του 2021. Έντονη είναι η πτώση του δείκτη κατά την αρχή της διασποράς της νόσου, από όπου και όταν γίνεται η ανακοίνωση για την πανδημία παρατηρείται μια σταθερή πορεία. Ενώ μια πορεία ανόδου παρατηρείται το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2021 όπου και υπάρχει μια ελάφρυνση των μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας από τις περισσότερες χώρες της Ε.Ε.

(ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekselsiksis/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>)

Γράφημα 2.1 Δείκτης Οικονομικού Κλίματος για τα έτη 2020 - 2021

Πηγή: ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekseliks/ite/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>

Συνοψίζοντας, η καθυστέρηση που έδειξαν κάποιες χώρες στον εντοπισμό και την εξέταση των κρουσμάτων COVID-19, αποτέλεσε έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της ραγδαίας εξάπλωσης της νόσου παγκοσμίως. Οι επιπτώσεις της πανδημίας, έκαναν την εμφάνισή τους τόσο στον τομέα της υγείας, όσο και σε άλλους τομείς, με εξίσου σημαντική επίδραση στον οικονομικό τομέα. Μειώσεις παρατηρήθηκαν στο μέγεθος της παραγωγής και από την άλλη πλευρά, αυξήσεις στα δημόσια χρέη των χωρών, σε μια προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προέκυψαν από την πανδημία. Τέλος, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από τις περισσότερες κυβερνήσεις των χωρών, που είχαν ως στόχο τον περιορισμό της εξάπλωσης των κρουσμάτων, όπως το λοκντάουν και ο περιορισμός κυκλοφορίας, επέφεραν αλλαγές στην συμπεριφορά των καταναλωτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΚΑΙ COVID - 19

Η ανάπτυξη ενός ανθρώπου βασίζεται κυρίως σε εκείνα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που καλύπτουν τις βασικές του ανάγκες, σύμφωνα πάντα με την προσέγγιση του ορισμού των βασικών αγαθών. Με τη χρήση αυτών των αγαθών, ένας άνθρωπος έχει την ικανότητα να αισθάνεται ασφαλής, υγιής, εγγράμματος και να αισθάνεται ότι μπορεί να αποτελέσει μέρος και παράλληλα, να αλληλοεπιδράσει σε σύνολα κοινωνιών. Είναι λογικό να θεωρηθεί ότι κάποια συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται με ένα διαφορετικό τρόπο από τα υπόλοιπα αγαθά και να δίνεται κάποια προτεραιότητα στις πολιτικές συζητήσεις. Επομένως, όταν γίνεται λόγος για τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες που στοχεύουν στην υποστήριξη της ζωής και της φυσιολογικής κατάστασης των ανθρώπων, στην ίδια συζήτηση συγκαταλέγονται τα βασικά αγαθά καλύπτουν αυτές τις ανάγκες με την κατανάλωσή τους. (Reinert, 2015)

Επομένως τα βασικά αγαθά μπορούν να θεωρηθούν ως ένας σύνδεσμος μεταξύ της ανάπτυξης των ατόμων αλλά και των ατομικών δυνατοτήτων. Παρότι, σε ένα μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, η παροχή των βασικών αγαθών και υπηρεσιών θεωρούνται αυτονόητα, υπάρχει ακόμη ένας αξιοσημείωτος αριθμός ατόμων που στερούνται τουλάχιστον κάποιο από αυτή την κατηγορία αγαθών. Μερικά παραδείγματα δίνονται από την έρευνα του Reinert, (2018) και είναι τα εξής:

- Φαγητό: σχεδόν 800 εκατομμύρια άνθρωποι δεν τρέφονται σωστά, σε σημείο όπου να είναι υποσιτισμένοι κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ζωής τους
- Νερό: περίπου 700 εκατομμύρια άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε αυτό το αγαθό
- Υγιεινή: ο αριθμός των ανθρώπων όπου δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρές τουαλέτες παγκοσμίως αγγίζει τα 2,4 δισεκατομμύρια.
- Υπηρεσίες Υγείας: ετησίως, σχεδόν 6 εκατομμύρια βρέφη και παιδιά πεθαίνουν από αιτίες που είναι πλήρως αντιμετωπίσιμες.
- Εκπαίδευση: οι ανεκπαιδευτοι ενήλικες σε αριθμό, ξεπερνάνε τα 750 εκατομμύρια
- Στέγαση: κοντά στο 1 δισεκατομμύριο άνθρωποι δεν έχουν τη δυνατότητα αξιοπρεπής στέγασης, με 100 εκατομμύρια από αυτό τον αριθμό να είναι άστεγοι.

- Ηλεκτρισμός: χωρίς αυτό το αγαθό αναγκάζονται να ζούνε σχεδόν 1,1 δισεκατομμύρια άνθρωποι.
- Ασφάλεια: 500 χιλιάδες άνθρωποι που πεθαίνουν ετησίως έχουν ως αιτία θανάτου την ένοπλη βία.

3.1 - Διεθνές Εμπόριο την Περίοδο της Πανδημίας

Ένας από τους πρώτους κλάδους που χτυπήθηκε από την πανδημία ήταν αυτός του διεθνούς εμπορίου και αυτό συνέβη διότι οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν από τις χώρες είχαν ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση του κόστους συναλλαγών, που προκλήθηκε λόγω των διαφορών που υπήρχαν στα μεταφορικά κόστη. Επίσης, κάτι που οδήγησε σε αυτή την αύξηση ήταν το συναίσθημα της αβεβαιότητας για τις οικονομικές πολιτικές που θα εφαρμόζονταν από τις κυβερνήσεις και η διακοπή των μετακινήσεων. Επιπλέον, κάποιιοι παράγοντες όπως η προσπάθειες για την προστασία του εμπορίου, τα όλο και αυξανόμενα κόστη μεταφορά, οι αυξήσεις στους δασμούς και το κλίμα αστάθειας που υπάρχει στις πολιτικές που αφορούν το εμπόριο, συμβάλλουν στην αύξηση του κόστους του εμπορίου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της δραστηριότητας των επενδυτών αλλά και την καταναλωτική ζήτηση αγαθών και την εμφάνιση ανυπέρβλητων εμποδίων για την ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου. (Vo, & Tran, 2021)

Τη μεταβολή που παρουσιάστηκε στο διεθνές εμπόριο λόγω της πανδημίας εξετάζει η έρευνα των Hayakawa & Mukunoki, (2021), που μελετά το σύνολο των εξαγόμενων αγαθών από 34 χώρες σε άλλες 173 τις χρονιές 2019 και 2020. Από την εξέταση των δεδομένων προέκυψε ότι οι επιδράσεις της πανδημίας είχαν αρνητικό πρόσημο στο διεθνές εμπόριο τόσο στις εξαγόμενες όσο και στις εισαγόμενες χώρες. Επίσης, οι επιδράσεις της πανδημίας, κυρίως στις χώρες όπου εισάγουν προϊόντα, δεν έκαναν εμφανή τα σημάδια τους μέχρι τον Ιούλιο του 2020, κάτι που δείχνει ότι μετά το πρώτο κύμα της πανδημίας οι επιδράσεις έγιναν επιβλαβείς για το διεθνές εμπόριο. Ενώ, το πρόβλημα της ετερογένειας έκανε την εμφάνισή του στην εξέταση μεταξύ των βιομηχανιών. Τέλος, στην κατηγορία των μη σημαντικών διαρκών αγαθών, οι αρνητικές επιδράσεις παραμένουν για μεγαλύτερη διάρκεια, ενώ στις βιομηχανίες που παράγουν ιατρικά προϊόντα οι επιδράσεις της πανδημίας που παρατηρήθηκαν είχαν θετικά χαρακτηριστικά.

Μια μελέτη με αρκετά ενδιαφέροντα αποτελέσματα, εστιάζει στα πρώτα στάδια της εξάπλωσης της νόσου του COVID-19 και την επίδρασή της στο διεθνές εμπόριο. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκε το εμπόριο ανάμεσα σε 196 χώρες για τους πρώτους τρεις μήνες του 2020 και πως επηρεάστηκε από τα αποτελέσματα της νόσου, όπου σε αυτή την περίπτωση θεωρήθηκαν ο αριθμός των κρουσμάτων και των θανάτων που προήλθαν από αυτή. Στις χώρες όπου εξήγαγαν προϊόντα, οι επιδράσεις της νόσου τις επηρέασαν αρνητικά, χωρίς όμως, η ίδια επιρροή να εμφανίζεται στις χώρες όπου εισήγαγαν τα προϊόντα. Ακόμη, οι αρνητικές επιρροές που εμφανίστηκαν στις εξαγωγικές χώρες, ήταν κυρίως από χώρες της κατηγορίας των αναπτυσσόμενων και όχι στις αναπτυγμένες. Επίσης, εάν μια γειτονική χώρα αντιμετώπιζε πιο σημαντικό πρόβλημα με τη νόσο από ότι η ίδια, οι εξαγωγές της παρουσίαζαν αύξηση. (Kazunobu & Hiroshi, 2020)

Σε άλλη μια έρευνα με αντικείμενο μελέτης τις επιδράσεις της πανδημίας στο διεθνές εμπόριο, εξετάστηκε αν αυτές οι επιδράσεις θα είναι εμφανείς στις εμπορικές συναλλαγές σε μακροχρόνιο επίπεδο. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι παρά το γεγονός ότι οι συνέπειες της πανδημίας είναι αρκετά σοβαρές σε βραχυχρόνιο επίπεδο, θεωρούνται ότι είναι διαχειρίσιμες. Παρότι, όμως, με βάση το συγκεκριμένο συμπέρασμα θα έλεγε ότι με το που τεθεί η πανδημία υπό έλεγχο, το διεθνές εμπόριο θα ερχόταν στα πρότερα μεγέθη του, ο δυνητικός αντίκτυπος της πανδημίας ενδεχομένως να είναι πιο ουσιαστικός από τις αρχικές προβλέψεις και μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές στη διαδικασία της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. (Gruszczynski, 2020)

3.2 – Η Επίδραση της Πανδημίας στον Πληθωρισμό

Ένα από τα μακροοικονομικά μεγέθη που δέχθηκαν και δέχονται ακόμη μεγάλη πίεση από την πανδημία, είναι ο πληθωρισμός, δηλαδή το γενικό επίπεδο των τιμών των προϊόντων. Επομένως, δεν θα μπορούσε να μην αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για πλήθος ερευνών, καθώς αλλαγές στα επίπεδα των τιμών του, μπορεί να αποτελέσουν αφορμή για αλλαγές όπου συνήθως δεν έχουν θετικό αντίκτυπο. Το συγκεκριμένο φαινόμενο εξετάστηκε από μια μελέτη για την περίοδο που ίσχυε το μέτρο περιορισμού κυκλοφορίας στο Ηνωμένο Βασίλειο. Από την εξέταση προέκυψε ότι η συνολική μηνιαία αλλαγή του πληθωρισμού τον πρώτο μήνα έφτασε το 2,4%, δηλαδή δέκα φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό που υπήρχε τους προηγούμενους μήνες. Σε συνδυασμό με τη μείωση της ποικιλίας των παραγόμενων προϊόντων, η

αγοραστική δύναμη των καταναλωτών μειώθηκε ακόμη περισσότερο, με το κόστος επιβίωσης να δέχεται και αυτό μια αύξηση.

Επιπλέον, η πλειοψηφία του ποσοστού των νοικοκυριών της χώρας αντιμετώπισε το φαινόμενο του πληθωρισμού, όπου με βάση την έρευνα το ποσοστό αυτό έφτασε το 96%, για το έτος 2020. Σε αντίθεση με αυτό όπου συνέβη τα προηγούμενα χρόνια, όπου ο αποπληθωρισμός έκανε την εμφάνισή του περίπου στα μισά νοικοκυριά. Οι τιμές στις περισσότερες κατηγορίες των προϊόντων επηρεάστηκαν από τον πληθωρισμό, καθώς μόνο το 13% των προϊόντων είδαν τις τιμές τους να αποπληθωρίζονται, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια. Ενώ, αύξηση στα επίπεδα των τιμών τους εμφάνισαν και προϊόντα όπου οι παραγωγή τους παρουσίασε μείωση. (Jaravel & O'Connell, 2020).

Το μέτρο των λοκντάουν φαίνεται να επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο των τιμών των προϊόντων, για το λόγο αυτό και αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας, όπου με τη βοήθεια από τη συλλογή δεδομένων από 31 Ευρωπαϊκές χώρες προέκυψαν κάποια ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Στις περιπτώσεις όπου εφαρμόστηκε το μέτρο του περιορισμού κυκλοφορίας οι τιμές των προϊόντων δέχθηκαν μια συνολική αύξηση κατά 1% για το μήνα Μάρτιο του 2020, σε σύγκριση με τους δυο προηγούμενους μήνες του ίδιου έτους. Ενώ, αυτή η αύξηση στο ποσοστό των τιμών παρατηρήθηκε ότι συνεχίζεται για τον επόμενο, στις χώρες όπου τα λοκντάουν ήταν περισσότερο αυστηρά., με τη σταθεροποίηση του ποσοστού της αύξησης να έρχεται τον Μάιο του 2020.

Από τα προϊόντα που ανήκουν στην κατηγορία των τροφίμων, αυτά που δέχθηκαν τις μεγαλύτερες αυξήσεις στις τιμές τους είναι τα λαχανικά, το κρέας και τα ψαρικά. Αντιθέτως, μικρή και σχεδόν ανεπαίσθητη ήταν η αύξηση σε άλλα προϊόντα της ίδιας κατηγορίας όπως το ψωμί, τα αυγά, το γαλακτοκομικά και άλλα. Η σχέση μεταξύ της κατηγορίας των τροφίμων και του μέτρου λοκντάουν επηρεάστηκε σε μεγαλύτερο βαθμό, όταν μεταξύ των χωρών υπήρχαν ζητήματα όπως το κατά πόσο η χώρα ήταν προσβεβλημένη από τη νόσο του COVID-19, αν υπήρχαν περαιτέρω μέτρα περιορισμού, όπως ταξιδιωτικοί έλεγχοι, κλείσιμο δρόμων αλλά και από το πόσο αποτελεσματικά ήταν τα οικονομικά πακέτα βοήθειας που δόθηκαν. (Akter, 2020)

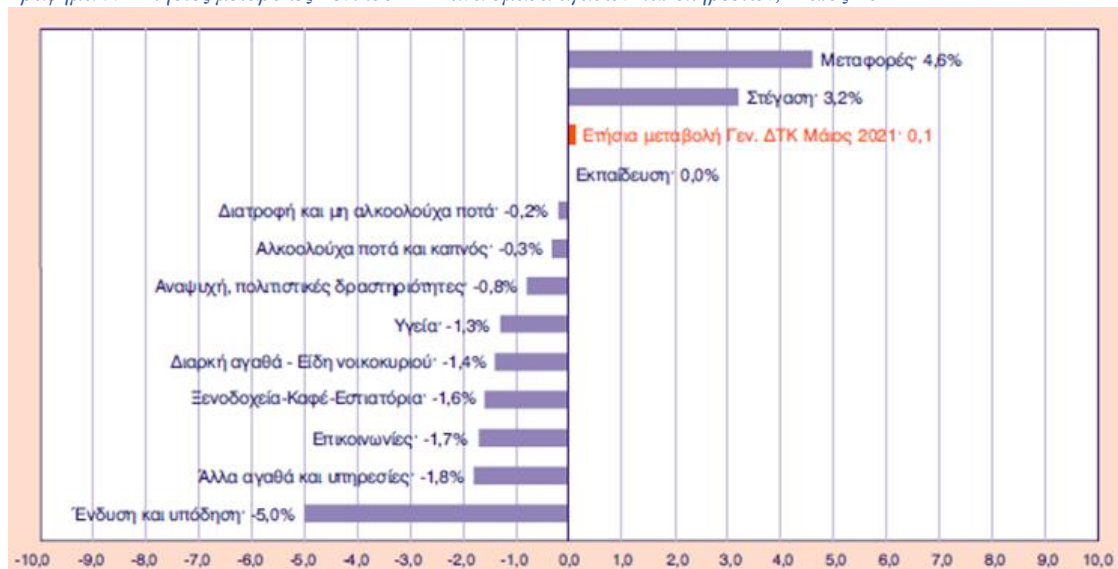
Σε μια άλλη έρευνα εξετάζεται η περίπτωση των χωρών της υπό-Σαχάριας Αφρικής και πως επηρεάστηκαν οι τιμές των τροφίμων από την πανδημία. Ειδικότερα,

τα τρόφιμα, των οποίων οι τιμές εξετάστηκαν, είναι το καλαμπόκι, το σόργο και ρύζι, είτε εισαγόμενο είτε το παραγόμενο στις ίδιες χώρες. Κατά τη ραγδαία εξάπλωση στις υπό εξέταση χώρες της πανδημίας οι τιμές των συγκεκριμένων προϊόντων αυξήθηκαν, ενώ κατά την επιβολή των μέτρων λοκντάουν, παρατηρήθηκε μόνο αύξηση στο προϊόν του καλαμποκιού. Όπως επίσης, ότι τα μεγέθη του πληθωρισμού και της συναλλαγματικής ισοτιμίας αλλά και οι τιμές του αργού πετρελαίου είχαν αρνητικό αντίκτυπο στις τιμές των εξεταζόμενων τροφίμων. (Agyei et al., 2021)

Άλλη μια έρευνα που εξετάζει την επίδραση της πανδημίας στα επίπεδα των τιμών, παίρνει τα στοιχεία του δείγματος για την εξέταση από τις 28 χώρες της Ε.Ε. για την περίοδο των μηνών από τον Ιανουάριο μέχρι τον Ιούλιο του 2020. Μέσα από την έρευνα προέκυψε ότι για την αύξηση του πληθωρισμού στις χώρες αυτές ευθύνονται τα μεγέθη της συναλλαγματικής ισοτιμίας και της προσφορά του χρήματος. Ξεχωριστή άσκηση πίεση στα επίπεδα του πληθωρισμού παρουσιάζεται λόγω των εγχώριων μεταβλητών σχετικά με τη προσφορά του χρήματος και τις συναλλαγματικής ισοτιμίας. Από την άλλη πλευρά, σημαντική είναι και οι σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των γειτονικών χωρών. Από αυτά τα αποτελέσματα προκύπτει ότι τα μακροοικονομικά προβλήματα που δημιουργούνται από την πανδημίας μπορούν να επηρεαστούν τόσο από τις εξωτερικές σχέσεις που υπάρχουν με τις άλλες χώρες, όσο και από τις δυναμικές που αναπτύσσονται εντός της χώρας. (Erdoğan et al., 2020)

Όσον αφορά την κατάσταση του πληθωρισμού για τις κατηγορίες των αγαθών στην Ελλάδα και πως αυτή επηρεάστηκε από την πανδημία, αρκετά διαφωτιστικά είναι τα στοιχεία που δημοσιεύτηκαν από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία και απεικονίζονται με τη βοήθεια του Δείκτη των Τιμών του Καταναλωτή. Από το γράφημα 3.1 προκύπτει ότι ο δείκτης, μετά από ένα χρόνο με παρουσία της πανδημίας στη χώρα, παρουσίασε αυξήσεις στις κατηγορίες της μεταφοράς και της στέγασης. Αιτίες για αυτές τις αυξήσεις είναι η άνοδος των επιπέδων των τιμών του Πετρελαίου που προορίζεται για τη θέρμανση και του Φυσικού αερίου, για την πρώτη κατηγορία και των καυσίμων και των υπηρεσιών των μεταφορών για τη δεύτερη κατηγορία. Στις υπόλοιπες κατηγορίες παρατηρούνται μικρές μειώσεις με τη μεγαλύτερη να καταγράφεται στην κατηγορία της Ένδυσης και Υπόδησης, όπου είναι - 5%.

Γράφημα 3.1 Ετήσιες μεταβολές Γενικού ΔTK ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών, Μάιος 2021

Πηγή: ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekseliksisis/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>

3.3 – Επίδραση της πανδημίας στις τιμές των Βασικών αγαθών

Οι κραδασμοί της ζήτησης και τα προβλήματα με τις αλυσίδες εφοδιασμού συνέβαλαν στην αυξημένη αστάθεια στις τιμές εισαγωγής και εξαγωγής των αγαθών, καθώς και στις τιμές που αφορούν τους παραγωγούς και τους καταναλωτές, ειδικά τους μήνες μετά την έναρξη της πανδημίας COVID-19. Το κρέας, τα ψάρια, τα γαλακτοκομικά και τα αυγά επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από τη μετατόπιση της οικονομίας που προκάλεσε η πανδημία.

Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες κήρυξαν εθνική κατάσταση έκτακτης ανάγκης στις 13 Μαρτίου, η αρχή της μετάδοσης της νόσου χρονολογείται από το πρώτο αναφερόμενο κρούσμα στην Κίνα στις 17 Νοεμβρίου 2019, το οποίο οδήγησε σε μέτρα όπως το λοκντάουν των νοικοκυριών στα μέσα του Ιανουαρίου 2020. Μέσα στα πολλά προβλήματα που ακολούθησαν, λόγω της ραγδαίας εξάπλωσης της νόσου, η καθοδική επίδραση στα τρόφιμα ήταν ένα από αυτά. Η ζήτηση και οι τιμές εξαγωγής ξεκίνησαν να παρουσιάζουν μείωση από τον Ιανουάριο του 2020 και επιταχύνθηκαν, καθώς οι χώρες έκλεισαν τις επιχειρήσεις και συμβούλεψαν τους ανθρώπους να μείνουν στα σπίτια τους. Η ζήτηση για ορισμένες βασικές εξαγωγές, όπως η σόγια και άλλα σιτηρά παρέμεινε σταθερή, επειδή τα προϊόντα αυτά χρησιμοποιούνται για ζωοτροφές και όχι για οικιακή κατανάλωση.

Ωστόσο, σημειώθηκε μείωση της ζήτησης για άλλα προϊόντα διατροφής, ιδιαίτερα το κρέας. Οι τιμές των εισαγωγών κρέατος μειώθηκαν κατά 2,3 τοις εκατό τον Ιανουάριο του 2020, παρά τις αυξήσεις που υπήρξαν στο συγκεκριμένο μέγεθος, λόγω της αύξησης της τιμής του χοιρινού κρέατος κατά 2,6 τοις εκατό και 3,1 τοις εκατό τους προηγούμενους 2 μήνες. Βέβαια, οι Κινέζοι παραγωγοί χοιρινού κρέατος είχαν την ατυχία να χάσουν σημαντική παραγωγή στο τελευταίο μέρος του 2019 επειδή ένα ξέσπασμα αφρικανικής πανώλης των χοίρων εξαφάνισε μεγάλο μέρος των χοίρων τους (Haley & Gale, 2020)

Επίσης, τον Ιανουάριο του 2020, η Κίνα αποσύρθηκε σε μεγάλο βαθμό από την αγορά του αυστραλιανού βόειου κρέατος λόγω της πανδημίας COVID-19. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης ενέργειας ήταν η δυνατότητα για την εντονότερη εμφάνιση του φαινομένου της προσφοράς στην παγκόσμια αγορά για αυτό το προϊόν. Οι τιμές για το εισαγόμενο κρέας συνέχισαν να μειώνονται συνολικά λόγω της αδύναμης ασιατικής ζήτησης, με τη πτώση να φτάνει το 8,9% στο διάστημα μεταξύ των μηνών Ιανουάριου και Απριλίου του 2020. Αυτή ήταν και η μεγαλύτερη πτώση σε ένα διάστημα τριών μηνών, για τις τιμές εισαγωγής κρέατος, που είχε να εμφανιστεί από το τελευταίο τρίμηνο του 2015. (Condon & Nason, 2020)

Από τα μέσα Απριλίου 2020 και μετά, οι επιπτώσεις της πανδημίας άρχισαν, όχι μόνο να γίνονται εμφανείς αλλά και να επιταχύνονται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα κρούσματα σε μια σειρά από εγκαταστάσεις επεξεργασίας κρέατος των ΗΠΑ οδήγησαν σε μια εγχώρια έλλειψη του κρέατος, προκαλώντας επακόλουθη αύξηση της ζήτησης για εισαγωγές. Με τη σειρά τους, οι τιμές του εισαγόμενου κρέατος αυξήθηκαν 16,0 τοις εκατό τον Μάιο του 2020, το μεγαλύτερο άλμα σε αύξηση αυτού του ποσοστού σε διάρκεια ενός μήνα από τότε που ο δείκτης δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά με μηνιαία συχνότητα τον Δεκέμβριο του 1993. Οι τιμές του εξαγόμενου κρέατος αυξήθηκαν επίσης, σημειώνοντας μια άνοδο 5,0 τοις εκατό τον Μάιο του 2020, καθώς όλο και λιγότερο κρέας ήταν διαθέσιμο ως προς εξαγωγή. Παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες εγκαταστάσεις επεξεργασίας κρέατος στις ΗΠΑ επανήλθαν στο διαδίκτυο, οι τιμές του εισαγόμενου κρέατος συνέχισαν να αυξάνονται τον Ιούνιο του 2020, σημειώνοντας περαιτέρω άνοδο σε ποσοστό 8,1%, καθώς η ζήτηση από την Ασία αυξήθηκε με αργό ρυθμό και με τις χώρες να ανοίγουν ξανά. Αντίθετα, οι τιμές του εξαγόμενου κρέατος μειώθηκαν κατά 0,4%. (Durbin, 2020 - <https://apnews.com/1ace47a100d73ce690990d73e597db22>)

Ακόμη μια κατηγορία τροφίμων, των οποίων οι τιμές τόσο των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών υπέστησαν σοκ από τις μειώσεις της ζήτησης και τις διαταραχές της αλυσίδας εφοδιασμού που προκλήθηκαν από την πανδημία, είναι αυτή των ψαριών και οστρακοειδών. Ειδικότερα, οι τιμές του αστακού μειώθηκαν ακολουθώντας τη μείωση της ζήτησης από τα εστιατόρια και τη βιομηχανία κρουαζιέρας, η οποία ουσιαστικά έκλεισε κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Συνολικά, οι τιμές εξαγωγής ψαριών και οστρακοειδών μειώθηκαν κατά 17,1% από τον Ιανουάριο έως τον Ιούνιο του 2020 και οι τιμές των εισαγωγών ψαριών και οστρακόδερων μειώθηκαν κατά 8,4% την ίδια περίοδο. (Gibbons-Neff, 2020 - <https://www.nytimes.com/2020/07/03/us/maine-lobster-summer-virus.html>)

Επιπλέον, υπήρξαν και μερικές άλλες ομάδες εξαγόμενων αγαθών που παρουσίασαν μείωση της ζήτησης λόγω της πανδημίας. Όπως, για παράδειγμα, οι εξαγόμενες τιμές για τα γαλακτοκομικά προϊόντα και τα αυγά μειώθηκαν κατά 5,3 τοις εκατό από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2020 πριν υποχωρήσουν κατά 11,9 τοις εκατό τον Μάιο του 2020. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν η εμφάνιση της υπερπροσφοράς, τόσο για το γάλα όσο και για το τυρί, καθώς η βιομηχανία υπηρεσιών τροφίμων έκλεισε σε μεγάλο βαθμό. Τον Ιούνιο του 2020, οι τιμές των γαλακτοκομικών ανέκαμψαν απότομα, παρουσιάζοντας μια αύξηση κατά 24,5%. Το υψηλότερο κόστος εισροών, σε συνδυασμό με τα χαμηλά αποθέματα και τα αποθέματα ψύξης, ώθησαν τις τιμές του τυριού δραματικά υψηλότερα (Phillips, 2020 - <https://www.nytimes.com/2020/06/22/business/cheese-cheddar-prices.html>)

Οι τιμές των εξαγωγών για τους ξηρούς καρπούς μειώθηκαν κατά 20,5% από τον Δεκέμβριο του 2019 έως τον Ιούνιο του 2020. Κάποιο μέρος της μείωσης προήλθε από την απώλεια της ζήτησης από την Ασία λόγω του κλεισίματος εστιατορίων και της μείωσης των αγορών ορισμένων ξηρών καρπών, όπως επίσης και από μια τεράστια μείωση στις καλλιέργειες αμυγδάλου στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α. (Cox, 2020 - https://www.bakersfield.com/delano-record/almond-growers-fret-over-expectations-for-another-record-harvest/article_4e4fe1f8-cabc-11ea-a2a4-eb474cdf77a9.html). Το καλαμπόκι ήταν μια άλλη εξαγωγή από την κατηγορία τροφίμων που επηρεάστηκε από την πανδημία και κατέγραψε χαμηλότερες τιμές, αλλά αυτή η πτώση της τιμής προέρχεται από τον ρόλο του καλαμποκιού ως πηγή ενέργειας υπό τη μορφή βιοκαυσίμων παρά ως προϊόν διατροφής. (Camp, 2019 -

<https://www.bls.gov/opub/btn/volume-8/the-relationship-between-crude-oil-and-export-prices-of-major-agricultural-commodities.htm>)

Μετά την έναρξη της πανδημίας, η αρχική μείωση της ζήτησης ενέργειας από την Ασία συνέπεσε με έναν πόλεμο τιμών πετρελαίου μεταξύ Ρωσίας και Σαουδικής Αραβίας, που οδήγησε σε βουτιά στις τιμές του πετρελαίου. Οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου άσκησαν καθοδική πίεση στις τιμές των σχετικών προϊόντων που χρησιμοποιούνται ως πηγές ενέργειας, όπως η αιθανόλη, μια κατάσταση που επιδεινώθηκε από τη χαμηλότερη ζήτηση καυσίμων στις Ηνωμένες Πολιτείες μόλις άρχισε να εξαπλώνεται η πανδημία. Οι εξαγόμενες τιμές του καλαμποκιού μειώθηκαν κατά 16,0 τοις εκατό από τον Φεβρουάριο έως τον Μάιο του 2020. Μέχρι τον Ιούνιο του 2020, οι συμφωνίες εντός του Οργανισμού Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών, συμφωνίες για μείωση της παραγωγής πετρελαίου και με τις οικονομίες να αρχίζουν να ανοίγουν και πάλι οδήγησε σε μια αύξηση κατά 3,8 τοις εκατό στις τιμές εξαγωγής καλαμποκιού (Perkins, 2020 - <https://brownfieldagnews.com/news/corn-soybean-acreage-lower-than-expected/>)

Οι πίνακες 3.1 και 3.2 που ακολουθούν καταγράφουν τις ποσοστιαίες αλλαγές των τιμών σχετικά με τις τιμές των εξαγωγών και εισαγωγών, αντίστοιχα, από επιλεγμένες κατηγορίες αγαθών στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Πίνακας 3.1 - Μεταβολές στις τιμές των εξαγωγών

Category	January 2020	February 2020	March 2020	April 2020	May 2020	June 2020	3-month change (March 20–June 20)
Foods, feeds, and beverages	2.3	-3.0	-1.5	-3.1	-0.5	1.1	-2.5
Meat, poultry, and other animal products	0.1	-1.8	0.3	-4.0	5.0	-0.4	0.4
Fish and shellfish	2.9	-0.6	-5.0	1.3	-2.0	-11.5	-12.2
Dairy products and eggs	1.1	-1.1	-2.7	-1.5	-11.9	24.5	8.1
Nuts and preparations	-3.0	-3.1	-3.9	-5.2	-1.5	-5.7	-12.0
Corn	2.2	0.1	-0.8	-10.2	-5.8	3.8	-12.2

Πηγή: U.S. Bureau of Labor Statistics 2020 - <https://www.bls.gov/opub/mlr/2020/article/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-food-price-indexes-and-data-collection.htm>

Πίνακας 3.2 - Μεταβολές στις τιμές των εισαγωγών

Category	January 2020	February 2020	March 2020	April 2020	May 2020	June 2020	3-month change (March 20–June 20)
Foods, feeds, and beverages	0.5	1.2	-1.0	-1.6	2.3	-0.1	0.6
Meat, poultry, and other animal products	-2.3	-1.0	-4.0	-4.1	16.0	8.1	20.3
Fish and shellfish	1.9	-1.0	-1.4	-1.8	-2.9	-1.7	-6.3

Πηγή: U.S. Bureau of Labor Statistics 2020 - <https://www.bls.gov/opub/mlr/2020/article/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-food-price-indexes-and-data-collection.htm>

Κάποια από τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι ότι τα βασικά αγαθά και η προσβασιμότητα των ανθρώπων σε αυτά, είναι ζωτικής σημασίας για τη σωστή λειτουργία των καθημερινών τους αναγκών. Ένα γεγονός που κατέστησε, έως ένα βαθμό, δύσκολη την άρτια κατανάλωση των συγκεκριμένων αγαθών, ήταν οι επιδράσεις που δέχτηκε ο κλάδος του Διεθνούς Εμπορίου, κυρίως λόγω του υψηλού κόστους των συναλλαγών. Ενώ, αξιοσημείωτη ήταν και η επίδραση της πανδημίας στον πληθωρισμό, δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο την κατανάλωση των βασικών αγαθών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΔΑΠΑΝΕΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

4.1 – Δαπάνες Βασικών Αγαθών στις Η.Π.Α.

Ένας αυξανόμενος αριθμός μελετών διερευνά την επίδραση της πανδημίας στην κατανάλωση στις ΗΠΑ και σε μικρότερο βαθμό, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως λόγω της έλλειψης υψηλής συχνότητας, συγκρίσιμων ερευνών μεταξύ των χωρών στα νοικοκυριά που παρέχουν πολύ έγκαιρα δεδομένα. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία σχετικά με τον COVID-19 αναφέρεται σε μεμονωμένες χώρες και βασίζεται κυρίως σε διοικητικά δεδομένα. Οι μελέτες αφορούν κυρίως το χρονοδιάγραμμα της ανταπόκρισης στην κατανάλωση κατά τη διάρκεια της πανδημίας και την ετερογένεια της ανταπόκρισης των διαφόρων κατηγοριών δαπανών. Συνήθως προσδιορίζουν την επίδραση της πανδημίας χρησιμοποιώντας μεταβλητές που αναφέρονται κυρίως σε περιοχές του αντίκτυπου του COVID-19, όπως για παράδειγμα οι θάνατοι ανά περιοχή.

Πιο αναλυτικά, οι μελέτες δεν βασίζονται σε ένα συγκεκριμένο μέτρο έκθεσης του νοικοκυριού στη διαταραχή που προκάλεσε η πανδημία, με αποτέλεσμα να επηρεάζει την ετερογένεια του νοικοκυριού. Επομένως, αυτό επιτρέπει τη μελέτη της μετάδοσης της διαταραχής που προκλήθηκε από την πανδημία στην οικιακή κατανάλωση. Σε μια τέτοια έρευνα, οι Baker et al. (2020), χρησιμοποίησαν δεδομένα σε επίπεδο συναλλαγών για τις Η.Π.Α. και διαπίστωσαν ότι τον Μάρτιο, στην αρχή της πανδημίας, οι δαπάνες αυξήθηκαν απότομα, ιδιαίτερα στον τομέα του λιανικού εμπορίου, τις δαπάνες πιστωτικών καρτών και τα είδη διατροφής. Ενώ, τον επόμενο μήνα, αυτή την απότομη αύξηση ακολούθησε μια αντίστοιχα έντονη μείωση των συνολικών δαπανών τον.

Σε άλλη μια μελέτη που ασχολήθηκε με την επίδραση της πανδημίας στις δαπάνες των νοικοκυριών, οι Cox et al. (2020) χρησιμοποίησαν τις καταθέσεις των νοικοκυριών για να καταλήξουν σε κάποια συμπεράσματα. Οι μειώσεις των δαπανών που προκλήθηκαν κατά τους πρώτους μήνες της ύφεσης, υπήρξαν απόρροιας κυρίως από τις άμεσες επιπτώσεις της πανδημίας, παρά από διαταραχές της αγοράς εργασίας. Ενώ, από την κατηγορία των νοικοκυριών, αυτά που επλήγησαν σε μεγαλύτερο βαθμό είναι με χαμηλό εισόδημα.

Οι Chetty et al. (2020) στην έρευνά τους επικεντρώθηκαν στις παρεμβάσεις της κυβέρνησης μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής και είχαν ως σκοπό την αντιμετώπιση

των προβλημάτων που πήγαζαν από την πανδημία. Παρακολουθώντας αναλυτικά την οικονομική δραστηριότητα στις ΗΠΑ, βασίστηκαν σε ανώνυμα δεδομένα από ιδιωτικές εταιρείες για να αναλύουν την ετερογένεια στις επιπτώσεις της πανδημίας με βάση τόσο τις γεωγραφικές περιοχές, όσο και τις ομάδες πολιτών με βάση την κατηγορία εισοδήματος. Επίσης, βασίστηκαν και σε σχέδια μελέτης γεγονότων ώστε να εκτιμήσουν τις αιτιώδεις επιπτώσεις των δημοσιονομικών πολιτικών που στοχεύουν στον μετριασμό των δυσμενών επιπτώσεων της πανδημίας στη χώρα. Μερικά από τα ευρήματα της μελέτης είναι πως οι δαπάνες για τον Αύγουστο του 2020 σε καταστήματα τροφίμων για τις περιπτώσεις εκτός σπιτιού, όπως είναι τα εστιατόρια, οι σχολικές καφετέριες, οι αθλητικοί χώροι και άλλες παρόμοιες εγκαταστάσεις, υπερέβαιναν τις δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν σε καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων στο σπίτι, μετά από τη μείωση του επιπέδου των δαπανών των νοικοκυριών που συνέβαινε κάθε μήνα, με αρχή τον Μάρτιο του 2020 και την έναρξη της πανδημίας του COVID-19.

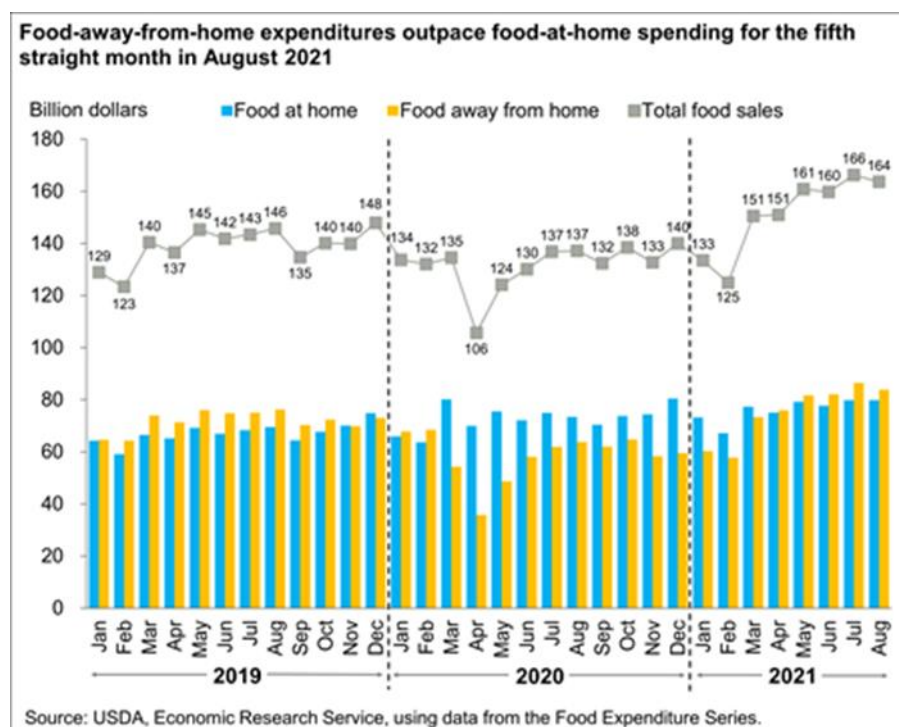
Τον Μάρτιο του 2020, οι προσπάθειες για τον περιορισμό της εξάπλωσης του κορονοϊού περιλάμβαναν μέτρα όπως περιορισμός της κυκλοφορίας των πολιτών και παραμονή στο σπίτι που, με τη σειρά τους, οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές στα πρότυπα κατανάλωσης τροφίμων των καταναλωτών των ΗΠΑ. Μετά από μια απότομη μείωση, σε μια χρονική περίοδο από τον Μάρτιο έως τον Απρίλιο του 2020, στις δαπάνες για φαγητό εκτός σπιτιού, αυτές οι αγορές αυξήθηκαν από τον Μάιο έως τον Δεκέμβριο του 2020. Αυτή η αύξηση σημειώθηκε καθώς τα κράτη άρχισαν να επιτρέπουν στα εστιατόρια να ανοίγουν ξανά και τα νοικοκυριά ενισχύθηκαν από τα οικονομικά πακέτα τόνωσης και βοήθειας, όπως ήταν το Coronavirus Aid, Relief και του νόμου για την οικονομική ασφάλεια (CARES). Οι δαπάνες που σχετίζονταν με εγκαταστάσεις τροφίμων εκτός σπιτιού για τον Δεκέμβριο του 2020 παρέμειναν κατά 19% χαμηλότερες από εκείνες του Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους.

Από την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν σειρά δαπανών τροφίμων της Οικονομικής Υπηρεσίας Ερευνών του Υπ. Γεωργίας των Η.Π.Α. διαπιστώθηκε ότι οι δαπάνες σε παντοπωλεία, υπερ-κέντρα, ψιλικάτζίδικα και άλλους λιανοπωλητές αυξήθηκαν κατά 26%, δηλαδή από 64 δισεκατομμύρια δολάρια τον Φεβρουάριο του 2020 σε 80 δισεκατομμύρια δολάρια τον Μάρτιο του 2020. Έπειτα, ακολούθησε μια μείωση του συγκεκριμένου ποσού σε 74 δισεκατομμύρια δολάρια τον Οκτώβριο του 2020. Οι δαπάνες σε εστιατόρια, σχολικές καφετέριες, αθλητικούς χώρους και άλλα

καταστήματα εστίασης μειώθηκαν από 68 δισεκατομμύρια δολάρια τον Φεβρουάριο του 2020 σε 54 δισεκατομμύρια δολάρια τον Μάρτιο του 2020 και 36 δισεκατομμύρια δολάρια τον Απρίλιο του 2020, μια ποσοστιαία πτώση της τάξης του 48% και στη συνέχεια αυξήθηκαν σε 59 δισεκατομμύρια δολάρια τον Δεκέμβριο του 2020.

Οι προσαρμοσμένες στον πληθωρισμό δαπάνες για τρόφιμα εκτός σπιτιού τον Απρίλιο του 2020 ήταν 51% χαμηλότερες από τον Απρίλιο του 2019 και εξακολουθούν να είναι κατά 22% χαμηλότερες τον Δεκέμβριο του 2020, σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του προηγούμενου έτους. Οι συνολικές προσαρμοσμένες στον πληθωρισμό δαπάνες για τρόφιμα ήταν 9% χαμηλότερες τον Δεκέμβριο του 2020, σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του 2019. Τα παραπάνω συμπεράσματα απεικονίζονται στο διάγραμμα 4.1 που ακολουθεί. (Economic Research Service, 2022 - <https://www.ers.usda.gov/data-products/food-expenditure-series/>)

Γράφημα 4.1 Δαπάνες για φαγητό εκτός σπιτιού σε σύγκριση με δαπάνες για φαγητό εντός σπιτιού

Πηγή: Economic Research Service, 2022 - <https://www.ers.usda.gov/data-products/food-expenditure-series/>

4.2 – Δαπάνες Βασικών Αγαθών στην Ευρώπη

Σημαντικά είναι και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις έρευνες που διεξήχθησαν όσον αφορά τις δαπάνες για κατανάλωση βασικών αγαθών και το βαθμό που επηρεάστηκε από την κρίση της πανδημίας του COVID-19. Σε μια από αυτές τις

έρευνες που είχαν ως πηγή δεδομένων τις δαπάνες του Ηνωμένου Βασιλείου, εξετάστηκε μια περίοδο ώστε να μπορεί να εμπεριέχει τυχόν αλλαγές στις δαπάνες από διάφορες φάσεις της πανδημίας, όπως την αρχή και το ξέσπασμα της πανδημίας στη χώρα, τα πρώτα μέτρα περιορισμού της κυκλοφορίας – λοκντάουν αλλά και τις περιόδους της επαυξημένης προσοχής που συστηνόταν από τις κυβερνήσεις. Από τα στοιχεία των συναλλαγών που συλλέχθηκαν, στα πρώτα στάδια της εξάπλωσης της νόσου υπάρχει μια μικρή μείωση στις καταναλωτικές δαπάνες αυτών των αγαθών, η οποία γίνεται έντονη την περίοδο όπου η κυβέρνηση της Αγγλίας εφάρμοσε το μέτρο του λοκντάουν, όπου καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής του μέτρου συνέχισε να υπάρχει αυτή η μείωση του μεγέθους.

Στα υπόλοιπα μέρη του Ην. Βασιλείου παρουσιάστηκε μια βραχυχρόνια μείωση στο μέγεθος της κατανάλωσης, κατά τη διάρκεια της ανακοίνωσης που εξέδωσε η κυβέρνηση της Αγγλίας για την επαυξημένη προσοχή των πολιτών, η οποία όμως κράτησε μόνο μια εβδομάδα και έπειτα έφτασε και πάλι στα προηγούμενα επίπεδα. Από τα βασικά αγαθά, των οποίων οι δαπάνες για κατανάλωση αυξήθηκαν, είναι από την κατηγορία των τροφίμων και κυρίως τα λαχανικά. Η πιο έντονη αύξηση παρατηρήθηκε την περίοδο όπου ο Π.Ο.Υ. ανακοίνωσε την νόσο του COVID-19 ως πανδημία. Ενώ, κάτι που ακόμη παρατηρήθηκε είναι ότι ιδιαίτερα παράγοντα που επηρέασε τις καταναλωτικές δαπάνες αποτελούσαν τα χαρακτηριστικά των πολιτών, όπως η ηλικία, σε ποια περιοχή ζούσαν, το επίπεδο εισοδήματος και άλλα. (Chronopoulos et al., 2020)

Με το Ην. Βασίλειο ασχολήθηκε και η έρευνα των Hacioglu et al (2020), όπου και εκεί χρησιμοποιήθηκαν για να προκύψουν τα αποτελέσματα εξετάστηκαν στοιχεία από τις συναλλαγές που πραγματοποίησαν τα νοικοκυριά. Κατά την περίοδο των δυσκολιών της νόσου, οι μειώσεις στις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών της χώρας φτάνουν σε ποσοστά από 40% μέχρι και 50%, με τις κύριες κατηγορίες που έχουν αυτές τις μειώσεις να ανήκουν σε παροχές υπηρεσιών όπως το λιανικό εμπόριο, οι μετακινήσεις και η εστίαση. Αντιθέτως, αύξηση παρουσιάστηκε στις ηλεκτρονικές αγορές και στα προϊόντα των λαχανικών. Βέβαια, τις μεγαλύτερες μειώσεις σε κατανάλωση αγαθών και εισοδήματος παρατηρήθηκαν στις πιο ευάλωτες ομάδες πολιτών.

Τις καταναλωτικές δαπάνες των βασικών αγαθών από την κατηγορία των τροφίμων και συγκεκριμένα για το κρέας και το ψάρι μελέτησε μια έρευνα, με τα δεδομένα να συλλέγονται από τις δαπάνες που έχουν κάνει οι πολίτες της Μ. Βρετανίας. Τα δεδομένα ανήκουν σε μια χρονοσειρά που εκτείνονται από το 2013 από δαπάνες χιλιάδων νοικοκυριών. Από τα πιο σημαντικά ευρήματα της έρευνας είναι ότι παρά το γεγονός ότι οι ποσότητες αναφορικά με το κρέας και το ψάρι παρέμειναν ίδιες, οι αλλαγές παρατηρήθηκαν στα θρεπτικά στοιχεία των εξεταζόμενων τροφίμων, με τις εισοδηματικές ομάδες να προτιμούν χαμηλότερα σε διατροφική αξία τρόφιμα, επιλέγοντας φθηνότερες εναλλακτικές. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα της έρευνας είναι ότι σχετικά με τις θερμίδες που λαμβάνουν οι πολίτες στη Μ. Βρετανία, το 39% προέρχεται από άλλες κατηγορίες κρεάτων και όχι από τις παραδοσιακές κατηγορίες, για τη χώρα, όπως είναι το μοσχάρι, το χοιρινό, το αρνί και το πουλερικά. (Revoredo-Giha & Russo, 2021)

Στην έρευνά τους οι Jordan et al (2021) εξέτασαν τις αλλαγές στην κατανάλωση λαχανικών σε περιόδους όπου επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα λόγω της πανδημίας του COVID-19. Μεταξύ άλλων παραγόντων που επηρέασαν σημαντικά την κατανάλωση, διαπιστώθηκε ότι οι αντιληπτές αλλαγές στις τιμές των τροφίμων από τους πολίτες συσχετίζονται σημαντικά με την αλλαγή στην κατανάλωση λαχανικών. Πιο συγκεκριμένα, όσο πιο έντονη ήταν η αύξηση στις τιμές των λαχανικών ή όσο περισσότερες ομάδες τροφίμων δέχτηκαν κάποια επιρροή από την άνοδο των τιμών, τόσο πιο έντονη ήταν η πιθανότητα να εμφανιστεί μια αλλαγή στις καταναλωτικές δαπάνες των λαχανικών. Τέλος, από τη μελέτη προέκυψε και το συμπέρασμα ότι οι οποιεσδήποτε αυξήσεις στα επίπεδα των τιμών ενδεχομένως μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα προσιτότητας, ειδικά σε συνδυασμό με το πρόβλημα της απώλεια εισοδήματος που έζησαν αρκετές εισοδηματικές ομάδες λόγω της πανδημίας.

Τη δυναμική που έχουν οι καταναλωτές για δαπάνες εξετάστηκε από μια έρευνα, όπου τα στοιχεία για την έρευνα προέκυψαν από τις συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν μέσω των τραπεζών, από άτομα στη Δανία κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Έπειτα από την εξέταση, προέκυψε ότι το μέγεθος των συνολικών δαπανών παρουσίασε μια μείωση κατά 30% η οποία όμως δεν κράτησε για μεγάλο διάστημα, καθώς μετά το πρώτο κύμα της πανδημίας επανήλθε στα πρότερα επίπεδα. Ένα ακόμη γεγονός που φαίνεται να επηρέασε τις δαπάνες για κατανάλωση, σύμφωνα με την έρευνα, είναι οι διαταραχές στις προμήθειες, καθώς οι κατηγορίες των βασικών αγαθών

που επηρεάστηκαν είναι εκείνες που είχαν κάποια προβλήματα στις διαδικασίες εφοδιασμού των αγορών της χώρας. (Andersen et al., 2020)

Σχετικά με την αντίδραση που είχαν οι καταναλωτές στους περιορισμούς της κατανάλωσης που προέκυψαν σαν επιπτώσεις από την πανδημία, στη Γαλλία εξέτασαν στην έρευνα τους οι Bounie et al., (2020). Από την μελέτη των συναλλαγών με τραπεζικές κάρτες, πρόκυψε ότι ο προσανατολισμός των πολιτών στη χρήση του ηλεκτρονικού εμπορίου ισοστάθμισε την δραματική μείωση της κατανάλωσης σε φυσικά καταστήματα που υπήρξε κατά τη διάρκεια της επιβολής μέτρων όπως το λοκντάουν.

Αναφορικά με την κατάσταση των καταναλωτικών δαπανών στην Ισπανία, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, για την διεξαγωγή της μελέτης χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από συναλλαγές με κάρτες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επίδραση στη κατανάλωση ήταν έντονη στις περιπτώσεις όπου υπήρξε αναστολή της λειτουργίας των επιχειρήσεων και πιο ασθενής βρέθηκε η επίδραση στις περιπτώσεις όπου υπήρξε περιορισμός στην πληρότητα των αγαθών. Στις χαρακτηρισμένες ως πιο πλούσιες περιοχές της χώρας, η μείωση που παρουσιάστηκε στις δαπάνες για την κατανάλωση βασικών αγαθών ήταν εντονότερη. Ενώ, στις περιοχές με χαμηλότερο εισόδημα παρατηρήθηκε μεγαλύτερη μετακίνηση των πολιτών που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των κρουσμάτων της νόσου στις συγκεκριμένες περιοχές. (Carvalho et al., 2020)

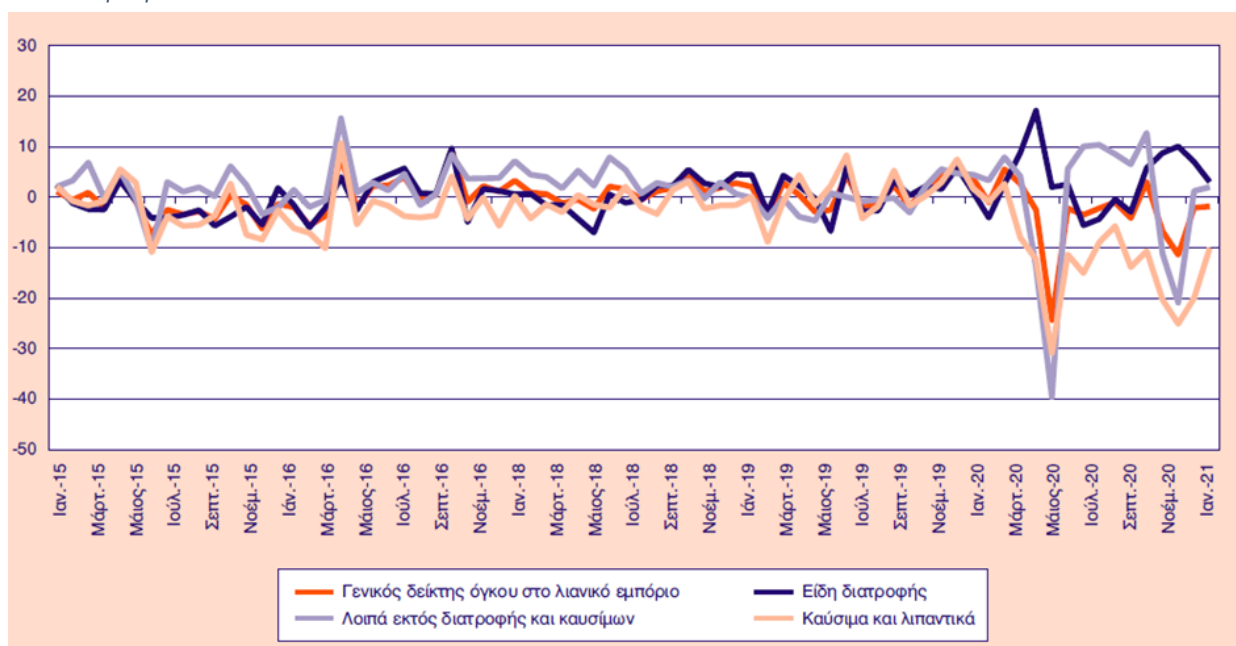
Συλλέγοντας στοιχεία από νοικοκυριά που ανήκουν στις έξι μεγαλύτερες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια μελέτη θέλησε να ερευνήσει τις επιπτώσεις που συμβαίνουν στις δαπάνες για κατανάλωση από την πανδημία του COVID-19. Μέσω της χρήσης των υποδειγμάτων Πάνελ Δεδομένων, συμπεριλήφθηκαν κάποιοι δείκτες για τα νοικοκυριά όπου αφορούσαν την οικονομική ανησυχία που δημιουργείται σε αυτά λόγω της πανδημίας. Για μια περίοδο που εκτείνεται από την πρώτη κορύφωση της πανδημίας μέχρι και τον Οκτώβριο 2020 τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αυτή η ανησυχία οικονομικού χαρακτήρα προκαλεί σημαντική μείωση στη μη ανθεκτική κατανάλωση. Ακόμη, κάτι άλλο που προκύπτει από αυτό το συναίσθημα ανησυχίας είναι και η μείωση στην οριακή ροπή προς κατανάλωση, αποτέλεσμα που είναι ίδιο και με τα υποδείγματα προληπτικής αποταμίευσης αλλά και στις περιπτώσεις μειωμένης ρευστότητας. (Christellis et al., 2020)

Σχετικά με την Ελλάδα και τις δαπάνες κατανάλωσης κατά την περίοδο της πανδημίας, ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εξέταση των στοιχείων που προέρχονται από το λιανικό εμπόριο, που έφερε στο προσκήνιο η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία. Τα συγκεκριμένα στοιχεία παρουσιάζουν πως εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας ο γενικός δείκτης του λιανικού εμπορίου με μηνιαία συχνότητα. Προς το τέλος του 2020 και ειδικά τον Οκτώβριο, ο δείκτης παρουσίασε μια ασθενή ανάκαμψη στα επίπεδά του, καθ' όλους τους επόμενους μήνες μέχρι και τον Φεβρουάριο του επόμενου έτους, οι τιμές του δείκτη παρουσίασαν μια πτωτική πορεία, με το εύρος των μεταβολών των τιμών του δείκτη λιανικού εμπορίου να ξεκινούν από το -1,78% μέχρι και το -11,39%, τιμή που εμφανίστηκε τον Δεκέμβριο του 2020. Εάν μέσα σε αυτή την ανάλυση συμπεριληφθεί και ο Σεπτέμβριος του 2020, τότε ο μέσος όρος των μεταβολών είχε αρνητικό πρόσημο και συγκεκριμένα -3,83%.

Την ίδια αρνητική πορεία ακολούθησαν και οι τιμές των δεικτών που αφορούν τον τομέα των καυσίμων και λιπαντικών για την ίδια χρονική περίοδο, με το μέσο όρο των μεταβολών να είναι -16,62%. Αρνητική μεν, αλλά αρκετά πιο ασθενής είναι η πορεία των ποσοστών που αφορούν τα λοιπά είδη αγαθών, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σε αυτή τη κατηγορία τα είδη διατροφής και τα καύσιμα. Σε αυτή τη κατηγορία, ο μέσος όρος των ποσοστιαίων μεταβολών των τιμών είναι -1,55%. Αυτό συνέβη παρά το γεγονός πως για τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2020 η πορεία των τιμών ήταν έντονα αρνητική, καθώς τους υπόλοιπους μήνες οι ποσοστιαίες μεταβολές των τιμών είχαν θετικό πρόσημο.

Άκρως αντίστροφη ήταν η εικόνα σχετικά με τις τιμές και τις ποσοστιαίες μεταβολές που εμφάνισε ο τομέας με τα είδη διατροφής, για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, τα επίπεδα των ποσοστιαίων μεταβολών των τιμών για αυτή την κατηγορία είχαν θετικό πρόσημο και ο μέσος όρος ίσος με 5,32%. Σαν ένα πολύτιμο συμπέρασμα που μπορεί να προκύψει είναι πως ενώ όλες οι κατηγορίες του λιανικού εμπορίου για το εξάμηνο από τον Σεπτέμβριο 2020 μέχρι και το Φεβρουάριο 2021 εμφάνισαν αρνητικές τιμές, εκτός από τον τομέα των ειδών διατροφής. Αυτή η πορεία των ποσοστιαίων μεταβολών των δεικτών μπορεί να φανεί και από το επόμενο γράφημα 4.2, όπου παρατηρείται η αρνητική πορεία των δεικτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας εκτός από τη θετική πορεία των ειδών της διατροφής.

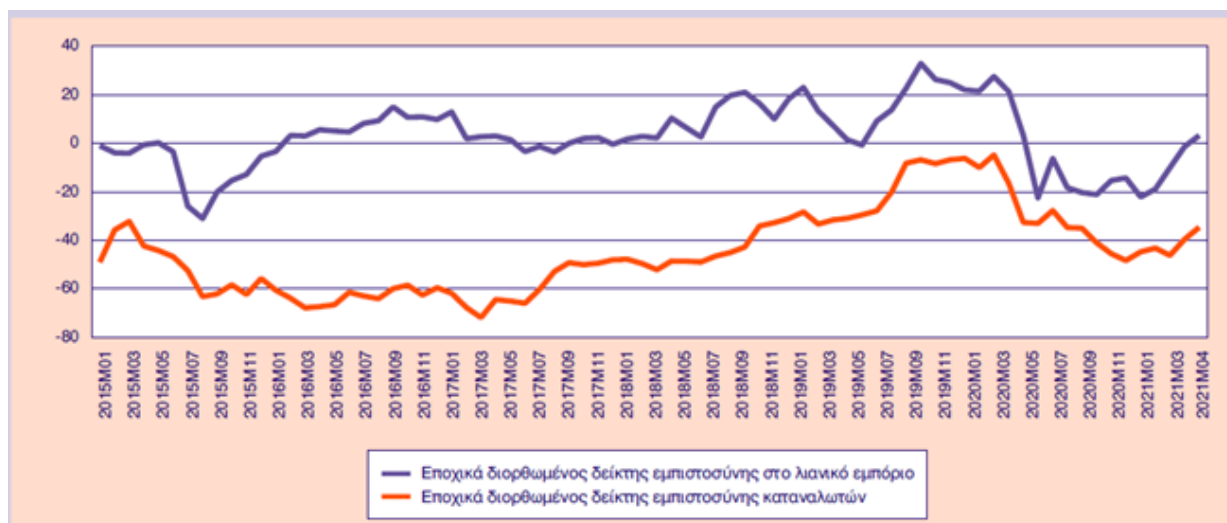
Γράφημα 4.2 Ποσοστιαίες Μεταβολές των δεικτών των γενικών κατηγοριών καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

Πηγή: ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekselixis/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>

Μια διαφορετική οπτική σχετικά με την πορεία του λιανικού εμπορίου δίνει η εξέταση των δεικτών της εμπιστοσύνης των καταναλωτών και της εμπιστοσύνης για το λιανικό εμπόριο. Για το χρονικό διάστημα που εξετάστηκε προηγουμένως, η πορεία που ακολουθούν και οι δυο δείκτες χαρακτηρίζεται από ασάφεια, καθώς παρουσιάζει τόσο ανόδους όσο και καθόδους και χωρίς κάποια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Τους επόμενους δυο μήνες όμως, αυτή η κατάσταση αλλάζει ριζικά, με τους δυο δείκτες να εμφανίζουν μια έντονα ανοδική πορεία και σχετικά απότομη. Σε αυτό φαίνεται να βοήθησαν οι προσδοκίες των καταναλωτών για το λιανικό εμπόριο και το κλίμα αισιοδοξίας που καλλιεργείται στους πολίτες με την ευρύτερη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και την πορεία των εμβολιασμών στο γενικό πληθυσμό. Αυτή η πορεία των δεικτών απεικονίζεται και από το παρακάτω γράφημα 4.3. (ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekselixis/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>)

Γράφημα 4.3 Δείκτες Εμπιστοσύνης στο Λιανικό Εμπόριο

Πηγή: ΚΕΠΕ, 2021 - <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekselixis/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>

Η Ιταλία, όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως, ήταν μια από τις χώρες όπου η πανδημία έπληξε στο μεγαλύτερο βαθμό. Επομένως, αρκετές μελέτες είχαν ως βάση δεδομένων τη χώρα για τις μελέτες που διεξήγαγαν. Μια από αυτές αφορά τις καταναλωτικές συνήθειες και πώς αυτές άλλαξαν κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων που εφαρμόστηκαν στη χώρα. Με βάση τις δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν και αφορούσαν τις πωλήσεις προϊόντων, σε μια περίοδο όπου η πανδημία ήταν στο υψηλότερο σημείο στη χώρα, τα αποτελέσματα έδειξαν μια αύξηση σε αγαθά τροφίμων όπως τα ζυμαρικά, τα αυγά, αλεύρι, τα κατεψυγμένα τρόφιμα και το μακράς διάρκειας γάλα. Αντιθέτως, σημαντική μείωση υπέστησαν κατηγορίες όπως τα φρέσκα αγαθά, αλλά παρατηρήθηκε και μια μείωση στο φαγητό εκτός σπιτιού καθώς αρκετοί ήταν εκείνοι όπου ξεκίνησαν να φτιάχνουν μόνοι τους στο σπίτι τους ψωμί, πίτσες και άλλα παρόμοια φαγητά.

Με την Ιταλία και το πώς επηρεάστηκαν οι καταναλωτικές συνήθειες των πολιτών από την πανδημία, είχε ως αντικείμενο μελέτης και η έρευνα των Scarmozzino & Visioli, (2020). Η μελέτη εξέτασε στοιχεία από την περίοδο του πρώτου μέτρου λοκντάουν που εφάρμοσε η τοπική κυβέρνηση το Μάρτιο του 2020 και που προήλθαν από ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από τους πολίτες. Αύξηση παρατηρήθηκε στην κατανάλωση τροφίμων που σχετίζονται με την ψυχολογική κατάσταση των ατόμων, όπως για παράδειγμα η σοκολάτα, το παγωτό και άλλα τρόφιμα από την κατηγορία των γλυκών κατά 42% και αυτή των αμυρών σνακ κατά 23,5% κατά την εξεταζόμενη

περίοδο. Ενώ, οι δαπάνες για κατανάλωση της κατηγορία τροφίμων που αφορούν έτοιμα συσκευασμένα φαγητά παρουσίασε μια μείωση περίπου κατά 50%, με την ίδια πορεία να ακολουθεί και η κατανάλωση αλκοόλ από τους ερωτηθέντες κατά 36,8%.

4.3 – Παράγοντες που επηρεάζουν την καταναλωτική δαπάνη σε βασικά αγαθά κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Πέρα από το ιατρικό και οικονομικό κομμάτι, σημαντική επίδραση της πανδημίας υπήρξε και στο ψυχολογικό τομέα των ανθρώπων, καθώς παρουσιάστηκαν στοιχεία αυξημένου άγχους, κακής ψυχολογίας, αϋπνίας και άλλα φαινόμενα. Σε κάποιες από αυτές τις έρευνες γίνεται λόγος και για το πως επηρεάστηκαν οι διατροφικές συνήθειες λόγω της ψυχολογίας την περίοδο της πανδημίας. Μια τέτοια μελέτη, που διεξήχθη μέσω ερωτηματολογίων, που απαντήθηκαν από κατοίκους της Ιταλίας, έδειξε ότι το άγχος και η κακή ψυχολογία που είχαν οδήγησε στην αλλαγή των διατροφικών συνηθειών τους. Με τέτοια παραδείγματα αλλαγής να είναι η κατανάλωση περισσότερου φαγητού «ανακούφισης» αλλά και γενικά μια τάση στην αύξηση της ποσότητας που καταναλώνουν καθημερινά. Ενώ, ο παράγοντας της ηλικίας φαίνεται πως είχε αντίθετα αποτελέσματα με τον διατροφικό έλεγχο, με τους μεγαλύτερους σε ηλικία να δείχνουν πως δεν μπορούν να διατηρήσουν μια σωστή διατροφή κατά την περίοδο της πανδημίας στη χώρα. (Di Renzo et al., 2020)

Αναφορικά με τις αλλαγές που υπέστησαν οι διατροφικές συνήθειες των κατοίκων της Δανίας την περίοδο του μέτρου λοκντάουν που εφάρμοσε η κυβέρνηση της χώρας ασχολήθηκε η έρευνα των Giacalone et al., (2020). Για να καταστούν περισσότερο κατανοητά τα αποτελέσματα, η έρευνα διαχωρίστηκε σε δυο κατηγορίες με βάση των οποίων επεξηγήθηκαν τα αποτελέσματα. Η πρώτη αφορά τις αλλαγές στην κατανάλωση συγκεκριμένων τροφίμων και η δεύτερη, τις αλλαγές στην υγιεινή διατροφή των κατοίκων. Σχετικά μικρή αποτέλεσε η επίδραση του λοκντάουν στις διατροφικές συνήθειες, ενώ ένα ποσοστό μεγαλύτερο απάντησε ότι εκείνη την περίοδο ξεκίνησε να καταναλώνει περισσότερο φαγητό, περισσότερα σνακ καθώς επίσης και να ασκείται σε μικρότερο βαθμό, με αποτέλεσμα την αύξηση του σωματικού τους βάρους. Κάποιοι από τους παράγοντες που μπορούν να συνδεθούν με τα παραπάνω αποτελέσματα είναι ο περισσότερος χρόνος που έμειναν σπίτι, που στις περισσότερες περιπτώσεις αντιστοιχούσε και σε περισσότερες ώρες μαγειρέματος, όπως και η κατανάλωση τροφίμων που συνδέονται με την ψυχολογία, με ένα τέτοιο παράδειγμα να αποτελούν τα γλύκα.

Με βάση την διαπίστωση από ειδικούς ότι κατά τη διάρκεια μιας αγχωτικής περιόδου υπάρχει η πιθανότητα ένα άτομο να αυξήσει κατανάλωση του φαγητού για ψυχολογικούς λόγους και πως μια τέτοια κατάσταση υψηλού άγχους προκάλεσε η πανδημία αποτέλεσε τη βάση για τη διεξαγωγή ερευνών. Με βάση τα δεδομένα που προέκυψαν από τις απαντήσεις σε ερωτηματολόγια που έδωσαν κάτοικοι της Νορβηγίας σχετικά με τις διατροφικές τους συνήθειες κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Σε αυτές τις απαντήσεις, το 54% των ερωτηθέντων στράφηκαν στην κατανάλωση φαγητού για να καταπολεμήσουν την άσχημη ψυχολογική κατάσταση που είχαν κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος κρουσμάτων της πανδημίας. Στην κατανάλωση φαγητού για ψυχολογικούς λόγους οδήγησαν, επίσης και οι ανησυχίες των πολιτών για την πορεία της πανδημίας αλλά και την πορεία της οικονομικής τους κατάστασης. (Bemanian et al., 2021)

Μια παρόμοια έρευνα, αναφορικά με το αν η πανδημία αποτέλεσε λόγος για την αλλαγή των διατροφικών συνθηκών των πολιτών, βασίστηκε σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ισπανία. Σε αντίθεση με την προηγούμενη έρευνα, σε αυτή την περίπτωση οι διατροφικές συνήθειες παρουσίασαν καλύτερα επίπεδα κατά την περίοδο των περιορισμών σε σύγκριση με το τι συνέβαινε τις προηγούμενες περιόδους. Γενικά, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου και με βάση τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων, οι πολίτες έδειξαν να έχουν μια κλήση στην μεσογειακή διατροφή, καθώς φαίνεται να αύξησαν τις ποσότητες ελαιόλαδου, λαχανικών και φρούτων που καταλάωναν. Με αποτέλεσμα να υπάρχει μια καλύτερευση στις διατροφικές συνήθειες που είχαν κατά την περίοδο των περιορισμών λόγω του COVID-19. (Rodríguez-Pérez et al., 2020)

Η έρευνα των Sidor & Rzymiski, (2020) είχε και αυτή ως θέμα το πως επηρεάστηκαν οι πολίτες της Πολωνίας κατά τη διάρκεια της ολικής καραντίνας που εφάρμοσε η κυβέρνηση για την καταπολέμηση της αύξησης των κρουσμάτων. Οι συνήθειες που καταγράφηκαν από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους πολίτες έδειξαν μια στροφή προς φαγητά και σνακ αλλά και γενικά στην κατανάλωση μεγαλύτερων ποσοτήτων φαγητών που εν τέλει οδηγούσαν σε αύξηση του σωματικού τους βάρους. Σε αντίθεση παρατηρήθηκε μείωση στη κατανάλωση λαχανικών και φρούτων, ενώ αυξήθηκε η κατανάλωση και η συχνότητα κατανάλωσης των ειδών καπνού και αλκοόλ, γεγονός που σύμφωνα με τους ερωτηθέντες οφείλεται στον περιορισμό που βίωσαν από το μέτρο του λοκντάουν που εφαρμόστηκε.

Οι γενικές επιδράσεις που μπορεί να συμβούν στην υγεία ενός ατόμου κατά τη διάρκεια μέτρων κοινωνικής απομόνωσης εξετάζονται και από ακόμη μια μελέτη, όπου αυτή τη φορά έχει ως βάση δεδομένα από πολίτες της Αυστραλίας. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν οι αντιδράσεις των ατόμων στα πρώτα στάδια επαφής της νόσου του COVID-19 με μια κατηγορία του πληθυσμού της χώρας, τους φοιτητές των πανεπιστημίων. Αυτή η ομάδα ατόμων επιλέχθηκε διότι κατά τη διάρκεια του μέτρου περιορισμού κυκλοφορίας που εφαρμόστηκε στη χώρα, είχαν τους λιγότερους λόγους, από τους επιτρεπτούς, για να μετακινηθούν. Παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη κατά 20%, κατανάλωση αγαθών διατροφής και κυρίως μια στροφή προς την κατανάλωση γρήγορου φαγητού και ειδών σνακ, ενώ όσον αφορά την σωματική δραστηριότητα παρατηρήθηκε μια μείωση κατά 30%. Αυτά τα αποτελέσματα συνεχίστηκαν να έχουν την ίδια εμφάνιση και κατά τη διάρκεια των εβδομάδων μετά την εφαρμογή ελαφρύνσεων στα μέτρα απομόνωσης, γεγονός που δείχνει και τον μακροχρόνια χαρακτήρα των αποτελεσμάτων. (Gallo et al., 2020)

Τα νοικοκυριά του Καναδά με μικρά παιδιά επέλεξε σαν βάση για τη διαμόρφωση συμπερασμάτων μια έρευνα, που ως θέμα είχε την επίδραση της πανδημίας σε διάφορες πτυχές της καθημερινότητας, όπως τα επίπεδα του άγχους, την υγεία και την ασφάλεια που αφορά τόσο τα αγαθά του φαγητού όσο και την οικονομική. Και σε αυτή την περίπτωση, τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις που έδωσαν στα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν, είναι η στροφή των οικογενειών, με ότι έχει να κάνει με τη διατροφή, σε είδη σνακ και γρήγορου φαγητού. Παρατηρήθηκε, όμως και μια αύξηση του χρόνου που δαπανούν μέσα στη μέρα για μαγειρική.

Κάποια άλλα ευρήματα που ήταν ενδιαφέροντα είναι ο αυξημένος χρόνος που δαπανά η οικογένεια μπροστά από μια οθόνη και αντίθετα, ο μειωμένος χρόνος που δαπανάται για σωματική δραστηριότητα. Ένας από τους στρεσογόνους παράγοντες που αποτελεί αιτία για αυτά τα αποτελέσματα είναι η προσπάθεια των γονιών να ισορροπήσουν μεταξύ δουλειάς και φύλαξης των παιδιών καθώς και το αίσθημα ανασφάλειας όσον αφορά την εργασία. Με την πάροδο του χρόνου, οι συγγραφείς παρατήρησαν ότι κάποιες από τις συμπεριφορές που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας είτε εξασθένησαν είτε χάθηκαν, σε αντίθεση με άλλες που φαίνεται να έχουν γίνει καθημερινότητα και να έχουν πιο μόνιμο χαρακτήρα. (Carroll et al., 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορεί κάποιος να πει, με βάση το τι αντιμετώπισε η κοινωνία τα τελευταία χρόνια, ότι η πανδημία του COVID-19 ήταν ένα γεγονός για το οποίο ο κόσμος δεν ήταν προετοιμασμένος να το αντιμετωπίσει. Αποτέλεσε ένα πλήγμα πρώτα από όλα, στον ιατροφαρμακευτικό τομέα, ο οποίος σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις δοκιμάστηκε φτάνοντας στα άκρα, αλλά δυστυχώς και σε κάποιες κατέρρευσε. Η πανδημία αποτέλεσε ο λόγος για αναρίθμητες αλλαγές στην καθημερινότητα των ανθρώπων σε όλες τις πτυχές της. Από την υγειονομική πλευρά, με τα μέτρα ατομικής υγιεινής, όσο και από κοινωνικής πλευράς, με τα μέτρα κοινωνικής απομόνωσης και περιορισμού κυκλοφορίας.

Ένας ακόμη, όμως, τομέας ο οποίος έφερε πλήγμα και ισχυρό μάλιστα, από την πανδημία, ήταν ο οικονομικός τομέας. Αρκετοί ήταν εκείνοι που είδαν τα εισοδήματά τους να μειώνονται και γενικά να κυριαρχεί ένα συναίσθημα αβεβαιότητας και αμφιβολίας για το οικονομικό μέλλον που τους επιφυλάσσεται. Τα χρηματιστήρια και οι αγορές, επίσης, δέχτηκαν τρομερό πλήγμα, με τις αποδόσεις και τις τιμές να φτάνουν σε σημεία που είχαν να εμφανιστούν από περιπτώσεις μεγάλων οικονομικών κρίσεων. Πλήγμα στην αγοραστική ικανότητα των πολιτών ήταν και η αύξηση του επιπέδου των τιμών, με αιτία να αποτελεί, μεταξύ άλλων και η αύξηση του κόστους συναλλαγών στο Διεθνές Εμπόριο. Ακόμη, η μη δυνατότητα προσέλευσης των πολιτών στις εργασίες τους, λόγω του μέτρου των καθολικών περιορισμών κυκλοφορίας, είχε σαν αποτέλεσμα η παραγωγική διαδικασία να αποκτήσει μειωμένης έντασης ρυθμούς και σε ορισμένες περιπτώσεις να παύσει τη λειτουργία της.

Το μέγεθος που φάνηκε να επηρεάζεται περισσότερο από την κρίση της πανδημίας ήταν η κατανάλωση των πολιτών, με τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για τον περιορισμό της εξάπλωσης καθώς και του φόβου που δημιουργήθηκε, μείωσε κατακόρυφα το ποσό της κατανάλωσης. Ακόμη, κάτι που χτυπήθηκε από την πανδημία ήταν και η ψυχολογία των καταναλωτών, με τη συμπεριφορά των καταναλωτών να αλλάζει άρδην κατά την περίοδο της πανδημίας και σε ορισμένες περιπτώσεις, οι αλλαγές αυτές να παραμένουν και την περίοδο κατά την οποία είχε επέλθει ελάφρυνση ή ακόμη και άρση των μέτρων περιορισμού.

Μείωση και στην κατανάλωση των βασικών αγαθών παρατηρήθηκε από ένα μεγάλο πλήθος ερευνών. Σε πολλές περιπτώσεις λόγω των μέτρων που πάρθηκαν από

τις κυβερνήσεις, μείωσε την παραγωγή αυτών των αγαθών, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να φτάσουν στα νοικοκυριά. Ακόμη, μεγάλες καθυστερήσεις στις μεταφορές αλλά και η αυξημένη ζήτηση αυτή τη περίοδο, συνετέλεσε σε αυτό το αποτέλεσμα. Το βραχυκύκλωμα που υπέστη από την πανδημία η αγορά της Κίνας, η οποία αποτελεί και πηγή βασικών αγαθών, οδήγησε στην καθυστέρηση της παραγωγής του και της προμήθειάς τους στον υπόλοιπο κόσμο.

Με βάση την παγκόσμια βιβλιογραφία, τόσο οι Η.Π.Α., όσο και οι χώρες της Ευρώπης παρουσίασαν σημαντικές επιρροές στις δαπάνες που στόχευαν στην κατανάλωση των βασικών αγαθών. Ακόμη, κάτι που έγινε εμφανές από τη βιβλιογραφία είναι η μείωση της δυναμικής των καταναλωτών κατά την περίοδο της πανδημίας, με ένα από τους κυριότερους λόγους να είναι η μείωση του εισοδήματος στα περισσότερα νοικοκυριά. Ενώ, και η συμπεριφορά των πολιτών ως προς την κατανάλωση των βασικών αγαθών δέχθηκε αλλαγές, με τις συνήθειες τους να τροποποιούνται και σε ορισμένες περιπτώσεις να παραμένουν και να έχουν έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα. Παράγοντες που αποτέλεσαν αιτία για τις αλλαγές αυτές αποτελούν οι αγχωτικές καταστάσεις που βίωσαν, κυρίως τις μέρες όπου ίσχυαν μέτρα απομόνωσης και περιορισμού της εξάπλωσης της πανδημίας.

Αναφορικά με την προστιθέμενη αξία της παρούσας μελέτης στην υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι ότι εξετάζεται η πτυχή των βασικών αγαθών και πως επηρεάζεται κάτω από ακραίες συνθήκες, όπως αυτή της πανδημίας του COVID-19. Με τα συμπεράσματα που προκύπτουν, θα δοθεί η δυνατότητα στους σχεδιαστές της πολιτικής, ακόμη και σε επενδυτές ώστε οι κρίσεις τους σχετικά με τις περιπτώσεις όπου είναι ακραίες να είναι καταλληλότερες και να αποφευχθούν προβλήματα στην κατανάλωση των βασικών αγαθών σε ολόκληρο τον κόσμο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agyei, S. K., Isshaq, Z., Frimpong, S., Adam, A. M., Bossman, A., & Asiamah, O. (2021). COVID-19 and food prices in sub-Saharan Africa. *African Development Review*, 33, S102-S113.
- Ahmed, M. I., & Cassou, S. P. (2016). Does consumer confidence affect durable goods spending during bad and good economic times equally?. *Journal of Macroeconomics*, 50, 86-97.
- Ahsan, S. M., Kwan, A. C., & Sahni, B. S. (1989). Causality between government consumption expenditure and national income: OECD countries. *Public Finance= Finances publiques*, 44(2), 204-224.
- Akter, S. (2020). The impact of COVID-19 related 'stay-at-home' restrictions on food prices in Europe: findings from a preliminary analysis. *Food Security*, 12(4), 719-725.
- Andersen, A. L., Hansen, E. T., Johannesen, N., & Sheridan, A. (2020). Consumer responses to the COVID-19 crisis: Evidence from bank account transaction data. *Available at SSRN 3609814*.
- Arora, N., Charm, T., Grimmelt, A., Ortega, M., Robinson, K., Sexauer, C., & Yamakawa, N. (2020). A global view of how consumer behavior is changing amid COVID-19. *Mcknsey and Company*.
- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., & Yannelis, C. (2020). How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 COVID-19 pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10(4), 834-862.
- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., & Yannelis, C. (2020). How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 COVID-19 pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10(4), 834-862.
- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., & Yannelis, C. (2020). How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 COVID-19 pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10(4), 834-862.
- Balta, N., Fernandez, I. V., & Ruscher, E. (2013). Assessing the impact of uncertainty on consumption and investment. *Quarterly Report on the Euro Area (QREA)*, 12(2), 7-16.

- Bemanian, M., Mæland, S., Blomhoff, R., Rabben, Å. K., Arnesen, E. K., Skogen, J. C., & Fadnes, L. T. (2021). Emotional eating in relation to worries and psychological distress amid the COVID-19 pandemic: a population-based survey on adults in Norway. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1), 130.
- Bounie, D., Camara, Y., & Galbraith, J. W. (2020). Consumers' mobility, expenditure and online-offline substitution response to COVID-19: Evidence from French transaction data. *Available at SSRN 3588373*.
- Carroll, N., Sadowski, A., Laila, A., Hruska, V., Nixon, M., Ma, D. W., ... & Guelph Family Health Study. (2020). The impact of COVID-19 on health behavior, stress, financial and food security among middle to high income Canadian families with young children. *Nutrients*, 12(8), 2352.
- Carvalho, V. M., Garcia, J. R., Hansen, S., Ortiz, Á., Rodrigo, T., Rodríguez Mora, J. V., & Ruiz, P. (2020). Tracking the COVID-19 crisis with high-resolution transaction data. *Royal Society Open Science*, 8(8), 210218.
- Çelik, S., & Özerkek, Y. (2009). Panel cointegration analysis of consumer confidence and personal consumption in the European Union. *Journal of Business Economics and Management*, 10(2), 161-168.
- Chen, H., Qian, W., & Wen, Q. (2021, May). The impact of the COVID-19 pandemic on consumption: Learning from high-frequency transaction data. In *AEA Papers and Proceedings* (Vol. 111, pp. 307-11).
- Chen, Y., Fu, D., & Zhang, Y. (2022). How do households respond to economic policy uncertainty? Evidence from China. *Applied Economics Letters*, 29(1), 80-83.
- Chetty, R., Friedman, J. N., Hendren, N., Stepner, M., & The Opportunity Insights Team. (2020). *How did COVID-19 and stabilization policies affect spending and employment? A new real-time economic tracker based on private sector data* (Vol. 27431). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Chronopoulos, D. K., Lukas, M., & Wilson, J. O. (2020). Consumer spending responses to the COVID-19 pandemic: an assessment of Great Britain. *Available at SSRN 3586723*.

Condon, J., & Nason, J. (2020). China's coronavirus outbreak will impact beef and cattle trade. *Beef Central*, 45-54.

Cox, N., Ganong, P., Noel, P., Vavra, J., Wong, A., Farrell, D., ... & Deadman, E. (2020). Initial impacts of the pandemic on consumer behavior: Evidence from linked income, spending, and savings data. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2020(2), 35-82.

de la Fuente, A. (2021). The economic consequences of Covid in Spain and how to deal with them. *Applied Economic Analysis*.

Dees, S., & Brinca, P. S. (2013). Consumer confidence as a predictor of consumption spending: Evidence for the United States and the Euro area. *International Economics*, 134, 1-14.

Di Renzo, L., Gualtieri, P., Cinelli, G., Bigioni, G., Soldati, L., Attinà, A., ... & De Lorenzo, A. (2020). Psychological aspects and eating habits during COVID-19 home confinement: results of EHLC-COVID-19 Italian online survey. *Nutrients*, 12(7), 2152.

Diacon, P. E., & Maha, L. G. (2015). The relationship between income, consumption and GDP: A time series, cross-country analysis. *Procedia economics and finance*, 23, 1535-1543.

Dilek, S., & Çolakoglu, N. (2011). The relationship between income and consumption after global financial crisis. *China-USA Business Review*, 10(12).

Dow, S. C. (2015). Addressing uncertainty in economics and the economy. *Cambridge Journal of Economics*, 39(1), 33-47.

Easaw, J. Z., Garratt, D., & Heravi, S. M. (2005). Does consumer sentiment accurately forecast UK household consumption? Are there any comparisons to be made with the US?. *Journal of Macroeconomics*, 27(3), 517-532.

Erdoğan, S., Yildirim, D. Ç., & Gedikli, A. (2020). Dynamics and determinants of inflation during the COVID-19 pandemic period in European countries: A spatial panel data analysis. *Duzce Medical Journal*, 22(Special Issue), 61-67.

Gallo, L. A., Gallo, T. F., Young, S. L., Moritz, K. M., & Akison, L. K. (2020). The impact of isolation measures due to COVID-19 on energy intake and physical activity levels in Australian university students. *Nutrients*, 12(6), 1865.

- Geraldi, M. S., Bavaresco, M. V., Triana, M. A., Melo, A. P., & Lamberts, R. (2021). Addressing the impact of COVID-19 lockdown on energy use in municipal buildings: A case study in Florianópolis, Brazil. *Sustainable Cities and Society*, 69, 102823.
- Giacalone, D., Frøst, M. B., & Rodríguez-Pérez, C. (2020). Reported changes in dietary habits during the COVID-19 lockdown in the Danish population: the Danish COVIDiet study. *Frontiers in nutrition*, 7, 294.
- Glied, S., & Levy, H. (2020). The potential effects of coronavirus on national health expenditures. *Jama*, 323(20), 2001-2002.
- Gruszczynski, L. (2020). The COVID-19 pandemic and international trade: Temporary turbulence or paradigm shift?. *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), 337-342.
- Guerrero, M. E., Humphries, J. E., Neilson, C. A., Shimberg, N., & Ulyssea, G. (2021). Small firms and the pandemic: Evidence from Latin America. *Journal of Development Economics*, 102775-102775.
- Guerrero, M. E., Humphries, J. E., Neilson, C. A., Shimberg, N., & Ulyssea, G. (2021). Small firms and the pandemic: Evidence from Latin America. *Journal of Development Economics*, 102775-102775.
- Ha, T. (2022). The effects of COVID-19 and response measures on poverty, household income and household consumption expenditure in South Korea. *Journal of Economic Studies*.
- Hacioglu Hoke, S., Känzig, D. R., & Surico, P. (2020). Consumption in the time of Covid-19: Evidence from UK transaction data.
- Hajamini, M., & Falahi, M. A. (2014). The nonlinear impact of government consumption expenditure on economic growth: Evidence from low and low-middle income countries. *Cogent Economics & Finance*, 2(1), 948122.
- Haley, M., & Gale, F. (2020). African swine fever shrinks pork production in China, swells demand for imported pork. *Amber Waves: The Economics of Food, Farming, Natural Resources, and Rural America*, 2020(1490-2020-880).
- Hayakawa, K., & Mukunoki, H. (2021). The impact of COVID-19 on international trade: Evidence from the first shock. *Journal of the Japanese and International Economies*, 60, 101135.

- Haynes, B. F., Corey, L., Fernandes, P., Gilbert, P. B., Hotez, P. J., Rao, S., ... & Arvin, A. (2020). Prospects for a safe COVID-19 vaccine. *Science translational medicine*, *12*(568).
- Hodbod, A., Hommes, C., Huber, S. J., & Salle, I. (2021). The COVID-19 consumption game-changer: Evidence from a large-scale multi-country survey. *European Economic Review*, *140*, 103953.
- Husain, W., & Ashkanani, F. (2020). Does COVID-19 change dietary habits and lifestyle behaviours in Kuwait: a community-based cross-sectional study. *Environmental health and preventive medicine*, *25*(1), 1-13.
- Immordino, G., Jappelli, T., Oliviero, T., & Zazzaro, A. (2022). Fear of COVID-19 contagion and consumption: Evidence from a survey of Italian households. *Health Economics*, *31*(3), 496-507.
- Iyke, B. N., & Ho, S. Y. (2020). Consumption and exchange rate uncertainty: Evidence from selected Asian countries. *The World Economy*, *43*(9), 2437-2462.
- Janssens, W., Pradhan, M., de Groot, R., Sidze, E., Donfouet, H. P. P., & Abajobir, A. (2021). The short-term economic effects of COVID-19 on low-income households in rural Kenya: An analysis using weekly financial household data. *World Development*, *138*, 105280.
- Jaravel, X., & O'Connell, M. (2020). Inflation spike and falling product variety during the Great Lockdown.
- Jordan, I., Keding, G. B., Stosius, L., Hawrysz, I., Janiszewska, K., & Heil, E. A. (2021). Changes in Vegetable Consumption in Times of COVID-19—First Findings From an International Civil Science Project. *Frontiers in Nutrition*, 540.
- Kalbusch, A., Henning, E., Brikalski, M. P., de Luca, F. V., & Konrath, A. C. (2020). Impact of coronavirus (COVID-19) spread-prevention actions on urban water consumption. *Resources, Conservation and Recycling*, *163*, 105098.
- Katona, G. (1968). Consumer behavior: Theory and findings on expectations and aspirations. *The American Economic Review*, 19-30.
- Kaya, A., & Şen, H. (2015). *Taxes and Private Consumption Expenditure: A Component Based Analysis for Turkey* (No. 61857). University Library of Munich,

- Germany. Kazmi, S. M. A. (2015). Real Private Consumption Expenditure Modeling: An Empirical Study on Pakistan. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(17), 36-47.
- Kazunobu, H., & Hiroshi, M. (2020). Impacts of covid-19 on international trade: evidence from the first quarter of 2020. *IDE*, (791).
- Khanna, R. C., Cicinelli, M. V., Gilbert, S. S., Honavar, S. G., & Murthy, G. V. (2020). COVID-19 pandemic: Lessons learned and future directions. *Indian Journal of Ophthalmology*, 68(5), 703.
- Kim, O. S., Parker, J. A., & Schoar, A. (2020). *Revenue collapses and the consumption of small business owners in the early stages of the covid-19 pandemic* (No. w28151). National Bureau of Economic Research.
- Kubota, S., Onishi, K., & Toyama, Y. (2021). Consumption responses to COVID-19 payments: Evidence from a natural experiment and bank account data. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 188, 1-17.
- Kwan, A. C., & Cotsomitis, J. A. (2006). The usefulness of consumer confidence in forecasting household spending in Canada: A national and regional analysis. *Economic Inquiry*, 44(1), 185-197.
- Lahiri, K., Monokroussos, G., & Zhao, Y. (2016). Forecasting consumption: The role of consumer confidence in real time with many predictors. *Journal of Applied Econometrics*, 31(7), 1254-1275.
- Lone, S. A., & Ahmad, A. (2020). COVID-19 pandemic—an African perspective. *Emerging microbes & infections*, 9(1), 1300-1308.
- Ludvigson, S. C. (2004). Consumer confidence and consumer spending. *Journal of Economic perspectives*, 18(2), 29-50.
- McKibbin, W., & Fernando, R. (2021). The global macroeconomic impacts of COVID-19: Seven scenarios. *Asian Economic Papers*, 20(2), 1-30.
- Meissner, T., & Pfeiffer, P. (2018). Measuring preferences over the temporal resolution of consumption uncertainty. *Unpublished working paper. Maastricht University*.

- Muzindutsi, P. F., & Mjeso, T. (2018). Analysis of South African household consumption expenditure and its determinants: Application of the ARDL Model. *EuroEconomica*, 37(3).
- Olson, A., Barrick, J., Tayler, W. B., Rajgopal, S., & Bai, G. (2020). Lobbying expenditures of the health sector during the COVID-19 pandemic. *Journal of general internal medicine*, 35(10), 3133-3136.
- Patil, B., & Patil, N. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on consumer behaviour. *Mukt Shabd Journal*, 9(5), 3074-3085.
- Reinert, K. A. (2015). Food security as basic goods provision. *World Medical & Health Policy*, 7(3), 171-186.
- Reinert, K. A. (2018). *No small hope: Towards the universal provision of basic goods*. Oxford University Press.
- Revoredo-Giha, C., & Russo, C. (2021). Purchases of meats and fish in Great Britain during the Covid-19 lockdown period. *Frontiers in Nutrition*, 8.
- Rodríguez-Pérez, C., Molina-Montes, E., Verardo, V., Artacho, R., García-Villanova, B., Guerra-Hernández, E. J., & Ruíz-López, M. D. (2020). Changes in dietary behaviours during the COVID-19 outbreak confinement in the Spanish COVIDiet study. *Nutrients*, 12(6), 1730.
- Sayyida, S., Hartini, S., Gunawan, S., & Husin, S. N. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on retail consumer behavior. *Aptisi Transactions on Management (ATM)*, 5(1), 79-88.
- Scarmozzino, F., & Visioli, F. (2020). Covid-19 and the subsequent lockdown modified dietary habits of almost half the population in an Italian sample. *Foods*, 9(5), 675.
- Sheth, J. (2020). Impact of Covid-19 on consumer behavior: Will the old habits return or die?. *Journal of business research*, 117, 280-283.
- Shonchoy, A. S. (2010). Determinants of government consumption expenditure in developing countries: A panel data analysis. *Institute of Developing Economies (IDE) Discussion Paper*, 266.

Sidor, A., & Rzymiski, P. (2020). Dietary choices and habits during COVID-19 lockdown: experience from Poland. *Nutrients*, 12(6), 1657.

Vasilev, A. (2015). Modeling real private consumption expenditure in Bulgaria after the currency board implementation (1997-2005). *Zagreb International Review of Economics & Business*, 18(1), 81-89.

Vo, T. D., & Tran, M. D. (2021). The impact of covid-19 pandemic on the global trade. *International Journal of Social Science and Economics Invention*, 7(1), 1-7.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Camp Kevin M., “The relationship between crude oil prices and export prices of major agricultural commodities,” *Beyond the Numbers: Global Economy*, vol. 8, no. 7 (U.S. Bureau of Labor Statistics, April 2019), <https://www.bls.gov/opub/btn/volume-8/the-relationship-between-crude-oil-and-export-prices-of-major-agricultural-commodities.htm>

Cox John, “Almond growers fret over expectations for another record harvest,” *The Record*, July 20, 2020, https://www.bakersfield.com/delano-record/almond-growers-fret-over-expectations-for-another-record-harvest/article_4e4fe1f8-cabc-11ea-a2a4-eb474cdf77a9.html

Durbin Dee-Ann, “Where’s the beef? Production shutdown leads to shortages” *The Associated Press*, May 7, 2020, <https://apnews.com/1ace47a100d73ce690990d73e597db22>.

Gibbons-Neff Thomas, “For Maine lobstermen, a perfect storm threatens the summer season,” *The New York Times*, July 3, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/03/us/maine-lobster-summer-virus.html>.

Perkins John, “Corn, soybean acreage lower than expected,” *Brownfield Ag News for America*, June 30, 2020, <https://brownfieldagnews.com/news/corn-soybean-acreage-lower-than-expected/>

Phillips Matt, “What’s gotten into the price of cheese,” *The New York Times*, June 22, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/06/22/business/cheese-cheddar-prices.html>.

U.S. Bureau of Labor Statistics 2020 - <https://www.bls.gov/opub/mlr/2020/article/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-food-price-indexes-and-data-collection.htm>

Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ, 2021), <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyseis/oikonomikes-ekseliksi/item/3105-oikonomikes-exelixeis-tefchos-45.html>